

TÜRKİYE'DE TÜM YÖNLERİ İLE SİYER ÇALIŞMALARI

SEMPOZYUM
TEBLİĞLER
KİTABI
1

Türkiye’de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları Sempozyumu
Tebliğler Kitabı
Cilt I

ISBN:

Takım: 978-605-85696-1-4

I. Cilt: 978-605-85696-2-1

Bu kitap, Meridyen Destek Derneği tarafından Sonpeygamber.info projesi kapsamında gerçekleştirilen Türkiye’de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları Sempozyumu’nda (9-12 Nisan 2015 – İstanbul) sunulan tebliğlerin derlenmesiyle oluşturulmuştur. Tebliğlerin içeriğinden yazarları sorumludur.

© Meridyen Destek Derneği | Kasım 2016 - İstanbul

İletişim / Contact:

Mimar Sinan Mah. Dr. Fahri Atabey Cad. No: 5 34672 Üsküdar – İstanbul – Türkiye
www.meridyendernegi.org – meridyen@meridyendernegi.org

Editöryal Sekreterya: Hatice Sarı Tan

Redaksiyon: Fatih Demir

Kapak: Salih Pulcu

Mizanpaj: Yunus Emre Kaya

Baskı ve Cilt: Seçil Ofset

www.sonpeygamber.info

www.lastprophet.info

www.derletzteprophet.info

www.posledniyprorok.info

www.ledernierprophete.info

www.hadisvesiyer.org

www.onlinehadis.com

www.onlinesiyer.com

www.sonpeygambercocuk.info

www.seerahforkids.info

www.peygamberinizinde.info

www.hadithandsira.info

Postmodernizmin “Tarihin Anlatısal Yapısı” Görüşü Çerçevesinde Siyer Yazımı ve Öğretimine Yeniden Bakmak

*Ramazan Altınay**

Özet

Postmodernizm çağımızda tarihsel metinlere ve dolayısıyla siyere yeniden bakmamızı gerektirecek görüşler içermektedir. Bu çerçevede “tarihin anlatısal yapısı”na olan vurgu önem arz etmektedir. Hz. Peygamber’in hayatını çağımız insanının idrakine sunma ihtiyacı ve zarureti, siyer yazımında tarihsel gerçeklik, bilimsel kanıtlar vb. gibi siyerin içeriğine ait meseleler kadar, siyerin nasıl ve hangi üslup ve tarzda kaleme alınacağına da, yani sunuluş biçiminin de önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda siyer yazımı, modernizmin de etkisiyle çağımızda iyice öne çıkan bilimsellik kisvesinden kurtarılıp etik ve estetik, sanat ve edebiyat boyutlarıyla değerlendirilmelidir. Bu bildiri yukarıdaki düşüncelerin, postmodernist yaklaşımlara sahip düşünürlerin görüşlerinden de istifadeyle savunusunu içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Tarih, Siyer, Anlatı, Bilimsellik, Sanat.

Giriş

Batı düşünce tarihinde “gerçek” kavramına genel olarak üç farklı türde yaklaşım gerçekleşmiştir: a) Tanrı merkezli düşünce: “Gelenek”, b) İnsan-akıl merkezli düşünce: “Modernizm”, c) Merkezsiz düşünce: “Postmodernizm”. Bunlardan sonuncusu olan postmodernizm, günümüzde siyasetten ekonomiye, sağlıktan dine, toplumsal hayattan sıradan insanın gündelik hayatına kadar yaşamın hemen her boyutunda varlığını hissettirerek etkide bulunmaktadır.¹

* Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, Tarih Bölümü öğretim üyesi.

1 Andreas Huyssen, “Postmodernitenin Haritasını Yapmak”, çev: Mehmet Küçük, *Modernite versus Postmodernite* (1994), der: Mehmet KÜÇÜK, Ankara, Vadi

Postmodernizmin en çok etkilediği alanlardan biri kuşkusuz tarihtir. Öyle ki, modernist ana akım (kurmacı/inşâcı) ampirist birçok tarihçiye göre² postmodernizm, modern tarih biliminin âdeta kalbini hedef alarak yıkıcı bir darbe vurmuştur.³ Gerçekten de günümüzde postmodernizmin tarih düşüncesi, başka bir deyişle postmodernist tarihçilerin ileri sürdükleri tarih hakkındaki görüşler, modern tarih bilimi açısından son derece olumsuz ve yıkıcı görülmektedir.

Postmodernizm olgusuna kendi dünyamız çerçevesinde baktığımızda, İslam düşüncesinin çağdaş dünyada postmodernizmle karşılaşması sorununu ele alan müstakil çalışmaların yeterli sayı ve nitelikte olmasa da mevcut olduğunu görürüz.⁴ Ayrıca tarih düşüncesi açısından da postmodernizmin iddiaları incelenmiştir.⁵ Böylece Batı dünyasının yaklaşık yarım yüzyıldır tartıştığı postmodernizmin “ne”liği, iddiaları ve etkisi, İslam dünyasında da tartışılmaya başlanmıştır. Modernizmin birkaç asırdır dayattığı “bilimcilik”, “gerçeklikçilik”, “kesincilik”, “doğruculuk”, “ilerlemecilik” ve özellikle de kendi dışındaki kültürlere “medeni” ve “ileri” hayatı öğreterek “adam etme” kılıfı altında kurduğu sömürü düzeninin ürettiği maddi ve manevi tahribat ile “üst anlatı”larını geçersiz kılmaya çalışan postmodernizmin günümüzde yaydığı “kuşkuculuk”, “bilinmezcilik” ve “görecelik” karşısında tarih dâhil pek çok alanda itirazlar yükselmeye devam etmektedir. Sözü fazla uzatmadan açık bir yargıda bulunmak gerekirse, postmodernizmin İslam dünyasında ve tarih alanında oluşturduğu genel izlenim olumsuzdur.

Amacımız genel bir postmodernizm eleştirisi/savunusu yapmak olmadığından bu olumsuz tablo karşısında şu söylenebilir: Postmodernizm bütün kuşkuculuğu ve göreceliğine rağmen ilahî/metafizik olanın tamamen yok sayıldığı bir durum değildir; aksine kendini “bütün dinlerin ve inançların üstündeki gerçek” biçiminde sunarak diğerlerine hayat hakkı tanımayan modernizme göre inançların ve dinlerin kendilerini ifade edebildikleri bir imkânı barındırır. Çarpıcı bir meta-

Yayınları, s. 108-109; Jeanniere Abel, “Modernite Nedir?”, çev: Nilgün Tatal, *Modernite versus Postmodernite* (1994), der: Mehmet KÜÇÜK, Ankara, Vadi Yayınları, s. 15-25; Sezgin Kızılçelik, *Postmodernizm Dedikleri*, Saray Kitabevleri, İzmir, 1996; Dilek Doltaş, *Postmodernizm ve Eleştirisi*, İnkilab Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 19-21; Gürsoy Akça, “Moderninden Postmoderne Kültür ve Kimlik”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı 15, Güz 2005.

- 2 Tarihsel bilgiye yaklaşım konusunda günümüzde “yeniden kurmacı”, “kurmacı/teorileştirme” ve “yapısökümcü” olmak üzere üç temel yaklaşımdan söz edilmektedir. Buna göre tarihçilerin büyük kısmı yeniden kurmacı akımdadır. Geniş bilgi için bkz: Alun Munslow, *Tarihin Yapısökümü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 36-48, 90-91.
- 3 Kaya Yılmaz, “Postmodernist Tarih Yaklaşımı: Postmodernizmin Tarih Eğitimi İçin Doğurguları”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 34, Temmuz 2013/2, s. 197-209, Denizli, s. 197-209.
- 4 Ekber S. Ahmet, *Postmodernizm ve Postmodernizm*, çev: Osman Ç. Deniztekin, Varlık Yayınları, İstanbul; Ernest Gellner, *İslam, Postmodernizm ve Us*, çev: Bülent Peker, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000.
- 5 Kaya Yılmaz, *a.g.m.*, s. 197-209.

for kullanmak gerekirse kendini adeta “her şeyi en iyi bilen Tanrı” yerine koyan modernizme göre postmodernizmin, aczinin ve sınırlarının ayırdımına varmaya çalışan ama oldukça kuşkucu bir insan tipini temsil ettiği söylenebilir. Bu sebeple postmodernizme salt olumsuz yaklaşarak bütün her şeyiyle reddetmek yerine, bazı yaklaşımlarını kendi sorunlarımızı daha iyi görme, anlama ve hatta çözmede bir imkân olarak görmek gerekir düşüncesindeyiz. İşte postmodernist yaklaşımın tarihe zararları ve yararları da bu çerçevede ele alınmalıdır.⁶ Genel tarih düşüncesi çerçevesinde hararetli tartışmalara sebep olan postmodernizmin tarihe yeni yaklaşımlarının İslam tarihi ve özellikle siyer alanında da değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

1- Postmodernizm, Tarih, Dil-Edebiyat ve Anlatı

Postmodernizmin asıl amacı modernizmin temel iddialarının; “büyük anlatıların”, başka bir deyişle bilimle başaramadıklarını modern bilime olan inançla başarmış/başarıyormuş gibi göstermesinin, ilerleme fikrinin, daha doğrusu bütün bunların kaynağı olan 18. yüzyıl Aydınlanma düşüncesi bilim ve bilgi anlayışının temellerini sorgulayarak geçersizliğini ortaya koymak olduğundan, hedefinde aynı çerçevede iş gören ve objektif, olgucu (pozitivist), gerçeği olduğu gibi aktarma (wie es eigentlich gewesen) hayaliyle/iddiasıyla kurulan modern tarih biliminin de olması şaşırtıcı değildir.

Postmodernizm, modern tarih bilimine *kaynaklar, tarihsel gerçeklik, geçmiş ile tarih arasındaki fark, dilin işlevinin bir aktarıcı ya da inşa edici olmaktan çok icat edici olması* vb. iddialarıyla pek çok konuda kökten itirazlarda bulunmaktadır. Bu meydana en önemli itirazlardan biri, doğa bilimlerini örnek alan modern tarih biliminin “*tarihin anlatısal formu*”nu görmezden gelmesi ya da önemsememesidir. Hâl-buki postmodernizmin tarihyazımında vurguladığı en önemli hususlardan biri, “*tarihin anlatısal formudur.*”

Esasen postmodern dönemde “dil” olgusu, tarih yazımının temel tartışmasını oluşturmaktadır. Tarihin metinselliği, yani tarihin dilsel bir gerçekleşme olduğu varsayımı, tarih kavramının geleneksel anlamını temelden sarsarak tarihe yeni bir boyut ve yeni yaklaşımlar kazandırmıştır.⁷ Postmodernistlere göre tarihçiler, şimdiye kadar “geçmişle yüz yüze geldiklerini” söylerken aslında “dille yüz yüze” geldiklerinin de farkına varmaktadırlar. Nitekim postmodernist tarih yaklaşımının önde gelen temsilcilerinden Hayden White, dili “içinde (tarihçiler de dâhil) herkesin var olduğu ve sayesinde geçmişimizi, bugünümüzü ve geleceğimizi anlamlan-

6 Ramazan Altınay, “Postmodernizmin Tarihe Zararı ve Yararı Üzerine”, 3. Uluslararası Tarih Eğitimi Kongresi, Sakarya, 25-27 Haziran 2014.

7 Serpil Opperman, *Postmodern Tarih Kuramı - Tarih Yazımı, Yeni Tarihselcilik ve Roman*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2006, s. 3.

dırdığımız” bir öge olarak görmeye çağırarak dilin, insan yaşamı ve anlam dünyası için ve dolayısıyla tarih için hayatî önemini açıkça ortaya koyar.⁸ Postmodernistlerin öncülerinden Jaques Derrida ise “her şey söylem ya da metindir. Dil dışında var olan bir şey yoktur. Dünyayı dil aracılığıyla -başka hiçbir şeyle değil- kavradığımıza göre her şey metindir”⁹ diyecek kadar ileri gider.

Tarihin metin ile olan ilişkisinden ya da metinselliğinden kaynaklanan ve postmodern kuramcılarının tartışmaya açtığı diğer bir mesele de geçmişteki olayların “öyküleştirilmesi” sorunudur. Çünkü tarihçiler, sadece “olanı aktarma” şeklinde geçmişî sunma eğiliminde olmamıştır. Tersine tarihçi için asıl önemli olan, olaydan ziyade onun nasıl ve neden olduğudur. Bu durumda olayları bir anlatıya dönüştürmek kaçınılmazdır. Bu hikâyeleştirme/kıssalaştırma sürecinde tarihçi, elindeki olgulardan bazılarını kullanıp bazılarını kullanmamayı seçer. Çünkü tarihçi, birbirinden kopuk belgeler kümesinden anlamlı bir hikâye ortaya çıkarmak durumundadır.

Postmodernistlerin önemle vurguladıkları üzere tarih, geçmişten günümüze doğru düz bir çizgide ilerleyen ya da akan kronolojik öyküler dizisi değildir.¹⁰ Geçmişte birbirlerinden bağımsız ya da kısmen bağlantılı bir şekilde gelişim gösteren olaylara ait belgelerden inandırıcılığı olan bir hikâye yaratma çabasında olan tarihçi tek bir yola başvurur; onları sürekli ve kendi içinde anlamlı bir anlatı haline dönüştürmek. Hâlbuki ne tarihin yararlandığı belgeler ne de insanın deneyimi süreklilik arz eder. Anlatı yolunu seçen tarihçi bu kesikli olaylardan, daha doğrusu belge ve bilgilerden sürekliliği olan bir öykü kurar.¹¹ İşte *tarih ve geçmiş arasındaki mesafe ve tarih ile edebiyat arasındaki yakınlık* tam da bu noktada ortaya çıkar. Geçmiş, kendi başına anlamlı ve sürekli değildir; oysa tarih, tüm anlatılar gibi kendi içinde tutarlı ve anlamlı bir bütündür. Bu yüzden de geçmişî anlamlı bir metin haline getirmede tarihçinin seçimi ve kurgusu büyük rol oynar.¹²

Postmodernistlerce bilhassa kurgusal edebiyatta uygulandığı haliyle “öyküleştirme” ve “üslup analizi”nin, kaynaklar da dâhil olmak üzere, bütün tarihsel metin türlerinin anlaşılması için temel önem taşıdığı açıkça vurgulanarak *anlatı formunda açıklama*, artık tarih uğraşının merkezî bir özelliği haline gelmiştir. Böylece “*tarihsel dil - edebi dil*” arasında ayırım yapan anlayış kaybolmuştur.¹³ Ayrıca yapısökümcüler sayesinde tarihsel anlatının açıklayıcı yani olayları, olay(lar) örgü-

8 Alun Munslow, *Tarihin Yapısökümü*, s. 157, 224-235.

9 Sezgin Kızılçelik, *Postmodernizm Dedikleri*, s. 41.

10 Serpil Opperman, *a.g.e.*, s. 10.

11 İlhan Tekeli, *Tarih yazımı Üzerine Düşünmek*, Dost Yayınları, Ankara, 1998, s. 68.

12 Ayşegül Keskin, “Post-modern Dünyada Modern Tarih Yapmak Üzerine”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 9, Sayı 15, 2008/2, Bursa, s. 359.

13 Hayden White, *Metatarih: Ondokuzuncu Yüzyıl Avrupası'nda Tarihsel İmgelem*, çev: Mehmet Küçük, Dost Kitabevi, Ankara, 2008, s. 11-65; Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 56.

sü/zinciri içinde hikâye edici gücü de keşfedilmiştir. Bu sebeple tarihçiler, yalnızca geçmişin yeniden araştırılması için değil, aynı zamanda bu araştırmanın nasıl dile döküleceği ve yürütüleceği hakkında da düşünmeye sevk edilmiştir. Zira biçim hakkında düşünmek, bize onun içeriğini nasıl ele alacağımızı düşündürmektedir.¹⁴

Bir tarih çalışmasında anlatının özsel rolü konusunda genel ampirist ve yeniden kurmacı tarihçilerin anlayışı şudur: “Tarihsel anlama, bir hikâyeyi izleme yetisinin kullanılmasıdır. Burada hikâyenin delillere dayanan bir hikâye olduğu bilinir ve o hikâyeyi yakalamak için samimi bir çaba harcanır.” Onlara göre gerçekten vuku bulan olayların hikâyesiyle, tarihçinin ona dayalı olarak ürettiği anlatısı arasında çarpıcı bir benzerlik vardır. Çünkü onlar, yaşanmış (geçmiş) bir şey olan tarihle, yazılmış (anlatılmış) bir şey olarak tarih arasında temelde bir süreklilik ve tekâbüliyet söz konusu olduğunu savunurlar. Yeniden kurmacı ve kurmacı akımdan tarihçiler yazarın niyetinin, doğrunun, nedenlerin ve orijinlerin yeniden oluşturulabileceğine, sözcükler ve dünya arasında yeterli bir tekâbüliyete, yani takâbüliyetçi hakikat teorisine inanırlar.¹⁵ Bunun yanında bu tarihçilerin hemen hepsi, tarihsel süreç üstüne, bilimcilerin doğa bilimlerine bakarken oldukları kadar “nesnel” ve dönemin devlet adamlarının ulusların kaderine yön verirken uyguladıkları siyaset kadar “gerçekçi” olacak bir perspektif yaratma umudundan esinlenmişlerdir.¹⁶ Görüldüğü gibi çoğu ana akımdan yeniden kurmacı tarihçi, olayla olayın kaydı ve kaynakla kaynak hakkındaki doğru bir önerme arasındaki tekâbüliyetle ilgilenmektedir. Anlatı, onlar için en iyi ihtimalle ikinci sıradadır.¹⁷

Hâlbuki Jenkins’e göre¹⁸ “dünya/geçmiş bize zaten daima öyküler olarak sunulur ve bu öykülerin gerçek dünyaya/geçmişe karşılık gelip gelmediklerini, bu öykülerden (anlatılardan) sıyrılarak bilemeyiz. Çünkü ‘gerçeklik’i, zaten her zaman (mevcut olan) ve dile dökülen bu anlatılar oluşturur.” Ancak White’a göre özü itibarıyla geçmiş, bir hikâye değildir. Mevcut hikâye(ler), tarihin ne hakkında olduğunu yeniden dile getirmeye çalışan tarihçilerin kurgusal icadıdır.¹⁹ Foucault’a göre ise tarih, geçmişin öyküleştiren halinin yeniden anlatılmasıdır. Peki, hayatlar anlatı haline getirildiği ve yazılı tarih de bir metin olduğu için, geçmişin kendiliğinden anlatının yapısına uyduğunu iddia etmekte haklı mıyız? Geçmişte yeniden keşfedilecek ve anlatılacak hiçbir fiilî anlatı olmadığına inanan White, argümanı tersine çevirir; ona göre anlatılar önceden mevcut değildir. Tersine anlatıları icat eden ve

14 Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 105; Michael Ryan, “Postmodern Siyaset”, çev: Mehmet Küçük, *Modernite versus Postmodernite* (1994), der: Mehmet KÜÇÜK, Ankara, Vadi Yayınları, s. 298.

15 Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 25, 207.

16 Hayden White, *a.g.e.*, s. 55.

17 Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 176.

18 Keith Jenkins, *Tarihi Yeniden Düşünmek*, çev: Bahadır Sina Şener, Dost Kitabevi, Ankara, 1997, s. 21.

19 Hayden White, *a.g.e.*, s. 22; Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 211.

sunan, tarihçidir. Sonuç olarak aynı geçmiş, aynı olaylar hakkında anlatılan farklı hikâyeler vardır. Esasen tarihçiler olayları, insanları ve süreçleri uydurmazlar ama fiilen gerçekleşmiş olanla sınırlı olmakla birlikte bir hikâye olarak tarihin anlamı, tarihçiler tarafından bulunmuş olduğu kadar icat da edilmiştir. Yani kısacası, ne ampirist bir metodoloji fiilen olduğu haliyle geçmişe dair bir anlamayı garanti edebilir; ne de keşfedilmeyi bekleyen orijinal bir öyküleştirme vardır. Ancak düşünen ve ne yaptığını bilen bir tarihçi, yegâne doğru anlatı olduğu iddiasında bulunmasak bile, akla yatkın ve bu yüzden de gayet rahatlıkla kabul edilebilir bir anlatı ortaya koymak mümkündür, diyebilir.²⁰ Görüldüğü gibi postmodernistlerce, keşif ya da icat edildiği tartışmaları bir tarafa, anlatı formunun tarih/geçmiş ve tarihyazımı açısından önemi tartışmasız birinci sıraya yükseltilir.

Öte yandan postmodernistlere göre tarih, artık epistemolojinin değil, edebiyatın ve edebi eleştirinin konusu; tarihçiler de anlatı türlerine bağlı, onun temel kategorilerini kullanan metin üreticileri olarak görülmeye başlanmıştır.²¹ Hatta son kırk-elli yıldan beri gittikçe artan sayıda tarihçi tarihin, bilimden ziyade edebiyata yakın olduğu kanısını paylaşmaktadır.²² Kuşkusuz bilime karşı oldukları için değil, tarihin (bunu siyer olarak da düşünebiliriz) ruhuna, yapısına daha uygun olduğu için bu kanaati taşımaktadırlar. Çünkü tüm yazılı metinlerde olduğu gibi tarihî metinlerde de (bunu siyer olarak da düşünebiliriz) en önemli unsurun dil olduğunun farkına varmışlardır.²³ Gerçek şu ki kendine doğa bilimlerini örnek alıp modern bilim olma yoluna girmeden, yani yaklaşık iki yüzyıl önce de tarih edebiyatın içindeydi (siyer de öyle!). Tarihin asıl mecrasına dönmesini isteyen postmodernistler, tarihçilerin çalışmalarını edebiyatın üslup, tarz ve anlatı formları biçiminde yazmalarını öğütleyerek, daha câzip ve kolay okunabilir tarih kitaplarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadırlar.²⁴ Çünkü postmodernistlere göre öyküyü basit ve cilasız bir biçimde anlatmak, daha ‘bilimsel’ bir şey ortaya koymaya yaramaz; olsa olsa fakirleştirilmiş ve hayal gücünden yoksun bir metin ortaya koyar.²⁵

20 Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 25-26, 198.

21 R. Chartier, *Yeniden Geçmiş: Tarih, Yazılı Kültür, Toplum*, çev: Lale Arslan, Ankara, 1998, s. 16; P. Ricoeur, “Tarih ve Retorik”, *Tarihçinin Toplumsal Sorumluluğu*, der: F. Bedarida, çev: Ali Tartanoğlu - Suavi Aydın, Ankara, 2001, s. 28; Hayden White, *a.g.e.*, s. 11-65; Recep Alpyağıl, “ ‘Büyük Anlatıların Ölümü ve Dirilişi’ Arasında Siyerin Seyrini Seyeran”, *Siyer-Edebiyat İlişkisi - Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*, Meridyen Destek Derneği Yayınları, İstanbul, 2010, s.136.

22 George G. Iggers, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, çev: Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 9-10.

23 A. Ali Ural, “Siret Yazıcısına Bir Soru: Quo vadis ya da Nereye Gidiyorsun?”, *Siyer-Edebiyat İlişkisi - Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*, Meridyen Destek Derneği Yayınları, İstanbul, 2010, s. 157.

24 Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 92.

25 Richardt J. Evans, *Tarihin Savunusu*, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s. 73.

Postmodernistlerin edebiyata vurguları, genel olarak oldukça yerindedir ve özellikle bilimsellik adına son zamanlarda okunamayacak halde pek çok tarih araştırmalarının her düzeyde sadece uzmanlara hitap edecek tarzda kaleme alındığı bir gerçektir. Profesyonel tarihçiler, aklı başında hiç kimsenin baştan sona okuyamayacağı, okunmak için değil de sanki özel olarak göndermelerde bulunmak için yazılmış kitaplar yayımlamaktadırlar. Böylece tarihin postmodernistlerce bir edebiyat biçimi olarak ele alınmasının ortaya koyduğu önemli şeylerden biri; iyi tarih yazmayı, tarihsel pratiğin haklı bir uygulaması olarak eski yerine oturtmasıdır. Ancak bu gelişmelerin tarihyazımı üzerindeki etkisi, önemli olmakla birlikte henüz sınırlı düzeydedir.²⁶

Bu tebliğdeki temel amacımız, “genelde tarihin, özelde ise siyerin anlatısal yapısına dikkat çekmek ve tarih-edebiyat birlikteliği içinde daha iyi anlatan ve daha fazla ilgi çekip daha fazla okunan siyer yazımına katkıda bulunmak”tır. Öyleyse bu noktada kendisinden en fazla yararlanabileceğimiz kişilerden biri, “edebiyat eleştirisi” ve “tarih” alanlarında eserleri bulunan, Stanford Üniversitesi’nde “karşılaştırmalı edebiyat dersleri” okutan ve en önemli yapıtı *Meta-tarih* olarak ifade edilen Hayden White’dır. White, kurup geliştirdiği tarihsel çalışma kuramındaki²⁷ öyküleştirme sürecine “Tarihsel bir çalışmadaki kavramlaştırmının şu düzeyleri arasında ayırım yaparak işe başlar: 1- *Vekayiname* (kronik), 2- *Öykü*, 3- *Sahneleme kipi*, 4- *Argüman kipi* ve 5) *İdeolojik ima kipi*.” İlk ikisini yani *vekayiname* ve *öykü* kipi, tarih anlatımındaki ilkel öğelere gönderme yapmak için kullanır. Ancak ikisi de tarihsel ham belgelerden alınan verilerin, bu belgelerin belli bir okuyucu (alıcı) kitle tarafından daha kavranılabilir olmasını sağlamak için yapılan seçip ayırma ve düzenleme süreçlerini temsil eder. Bu düzeydeki tarihsel çalışmalar, tarihsel alan, tarihsel ham belgeler, diğer tarih anlatımları ile bir alıcı kitle arasında aracılık etmeye yönelik bir girişimi temsil eder.

İlk etapta tarihsel alandaki öğeler, ele alınacak olaylar ortaya çıktıkları zaman sırasına göre düzenlenerek bir *vekayiname* haline getirilir. Sonra bu *vekayiname*, olayların ayırt edilebilir bir *giriş*, *gelişme* ve *sonuç* içerecek şekilde, bir manzaranın ya da olaylar sürecinin bileşkeleri olarak yeniden düzenlenmesiyle bir *öykü* biçimine sokulur. Vekayinamenin öyküye dönüştürülmesi, vekayinamede yer alan bazı olayların *başlatıcı motifler*, bazılarının *geçiş motifleri* ve yine bazılarının da *olayları sona erdiren motifler* olarak nitelenmesi ve düzenlenmesiyle gerçekleştirilir. Zaten bilindiği üzere verili bir olaylar kümesi motifler halinde kodlandığında, okura bir öykü sağlanmış olur. Vekayinameler açık uçludur ve ilke olarak başlangıçları yoktur. Vakanüvist, olayları kaydetmeye başladığında vekayiname de başlar. Sona ermeleri ya da çözüme varmaları söz konusu değildir. Oysa öykülerin gözle görülür

26 Richardt J. Evans, *a.g.e.*, s. 75-77, 247; George G. Iggers, *a.g.e.*, s. 12.

27 White’in bu teorisi ve genel olarak postmodernistlerin tarih düşüncelerinin geniş bir eleştirisi için bkz: Richardt J. Evans, *a.g.e.*

bir biçimi vardır (bu biçim bir kaos hali görünümü verse bile).²⁸

Vekayinameden seçilen olayların bir öykü halinde düzenlenmesi, tarihçinin anlatısını inşa ederken öngörerek yanıtlamak zorunda olduğu soruları doğurur. Bu sorular şu türden olabilir: “*Daha sonra ne oldu?, Olaylar niçin bu yönde değil de şu yönde cereyan etti?, En sonunda bütün bunlar hangi sonuçlara ulaştı?*” İşte White’a göre bu sorular, tarihçinin öyküsünü inşa ederken kullanması gereken taktikleri belirler. Ancak olaylar arasındaki, onları takibi mümkün bir öykünün öğeleri haline getiren bağlantılara dair bu soruların, başka tür sorulardan ayrı tutulması gerekir: “*Bütün bunlar nereye varıyor?, Bütün bu olup bitenlerin gayesi nedir?*” Bu sonuncu sorular, tamamlanmamış bir öykü olarak görülen bütün bir olaylar kümesinin yapısıyla ilgili olup, verilmiş bir öykü ile vekayinamede “bulunabilecek”, “tanımlanabilecek” ya da “açığa çıkarılabilecek” başka öyküler arasındaki ilişki konusunda kısaca bir hüküm oluşturmaya davetiye çıkaran sorulardır. Bu sorular, çeşitli tarzlarda yanıtlanabilir. White, bu soruları cevaplamak ve tekml bir anlatı kurmak için *sahneleme yoluyla açıklama, argüman yoluyla açıklama ve ideolojik ima yoluyla açıklama* şeklindeki çeşitli düzeylerde tarihsel anlatının oluşturulma sürecini ele alır ve bunlarla tam olarak ne kastettiğini ayrıntılarıyla açıklar.

Sahneleme yoluyla açıklama: Sahneleme, öykü halinde biçimlendirilmiş olaylar silsilesinin belli bir türde öykü olduğu adım adım açığa vurulurken izlenen yoldur. Tarihçi artık konusuna göre öykü türünü belirlemiştir. Eğer tarihçi, anlattığı sırada öyküsünü *trajedideki* olay örgüsüyle donatmışsa, öyküyü belli bir yolla açıklamış olur; *komedya* olarak yapılandırmışsa başka bir yolla açıklamış olur. Buna göre White, sahneleme tarzında anlatım için başka yolları da olmakla birlikte Northrop Frye’in *Anatomy and Criticism* (Eleştirinin Anatomisi) adlı eserindeki çizgiyi izleyerek dört temel sahneleme tarzı ve öyküleme türü tanımlar: *Romans*, *Komedya*, *Tragedya* ve *Hiciv*.

White’a göre geçmişte yaşayan insanların ve tarihçilerin dayandıkları bu öyküleştirmeler ve tarihçilerin anlattığı en inandırıcı hikâyeler dört ana türle sınırlıdır. *Romans*: Uzun kurgusal öyküdür. Bir romans olarak öyküleştirilmiş tarih, nihai başarıyı, kurtuluşu ve aşkınlığı garanti eden bir macera olarak gelişir. Roman tarzı kahramanı olumlar. Erdem, etik bozukluğa karşı; aydınlık karanlığa karşı zafer kazanır. *Trajedi*: Trajik öyküleştirme romansa benzer, şu farkla ki kahramanı ya da öncüyü kaderin ağına düşmüş olarak tespit eder. Sonuçta başarısızlık, yenilgi ve ölüm vardır. Daha çok bir tiyatro türü olarak bilinir. *Komedi*: Bu öyküleştirme biçiminde kahraman ya da öncü, uzlaşma yoluyla koşullar üzerinde hiç değilse geçici bir zafer kazacağını umut eder. İnsanın insanla, insanın dünyayla ve toplumla uzlaşmasıdır. *Hiciv*: Bir kişi, olay ya da durumu yermek amacıyla yazılan eserlerdir. Bir hiciv olarak öyküleştirme, romansın tam tersidir. İnsanın dünyanın efendisi

²⁸ Hayden White, *a.g.e.*, s. 20-21.

olmaktan ziyade esiri olduğunun kavrandığı bir tarzdır. Burada kahraman ya da öncüler, tarihçi tarafından âciz, dünyanın tutsağı olmuş, engellerle ve dışlamayla dolu bir hayata mahkûm olmuş insanlar olarak tahayyül edilir. Hiciv ikiye bölünmüşlüğü dramıdır. Esasen bu öyküleştirmeler, yani kullandığı anlatı türü o tarihçinin tarihsel açıklamasının aracı haline gelir.²⁹

İşte bunlar, farklı türde sahneleme tarzlarıdır. Kendi çalışma dönemi olan 19. yüzyılda ele aldığı tarihçilerin (Michelet: romantik kiple, Ranke: komik kiple, Toqueville: trajik kiple, Burckhardt: hiciv kipiyle) bu tarzlardan hangilerini kullandıklarını belirler.³⁰

Anlatısal öyküleştirmeye eşit önemdeki bir husus da *mecazî betimleme* ya da *üslup boyutudur*. Öteki hikâye anlatma türleri gibi tarihsel hikâye anlatmak da mecaz biçimleri olarak bilinen esas olarak *dört figüratif araçla* yapılır. Bunlar genelde *Metafor* (Eğretileme): Öz olarak temsilidir yani nesneler arası benzerlikleri vurgulayan temsili düşünceyi tanımlar. Örneğin aşkım, gülüm şeklindeki eğretilemeli anlatı, sevilen kişinin bir temsili olarak gülün yeterli olduğunu onaylar. Sevilen kişi gülle özdeşleştirilir. Klasik edebiyatımızda bunun karşılığı mazmundur. *Metonomi* (Düzdeğişmece): Parçadan bütüne bir metafor çeşididir. İndirgemecedir. Bir nesneyi bir parçasına ya da parçalarına indirgeyerek gösterir. Burada parça-parça ilişkisi vardır. Bedenin parçaları arasındaki bir ilişkiyi temsil eder. Eğretilemede olduğu gibi nesne-nesne ilişkisi yoktur. Klasik edebiyatımızda mecazın bir çeşidi olan mecaz-ı mürsele benzer. *Synecdoche* (Kapsamlama): Bütünden parçaya bir metafor çeşididir. Bütünleyicidir. Nesnelerin benzerliklerini ya da özlerini vurgulayarak onları bütünleştirir. Nesne-bütün ilişkisini esas alır. *İroni*: İronik bildirgenin amacı, sözcük anlamı düzeyinde olumlu bir şekilde onaylanan şeyin olumsuzunu ya da tersini zımnen onaylamaktır. İroni, bizzat dilin sorunlu doğasının farkına varıldığı bir bilinç aşamasını temsil eder. Dünyaya ilişkin bir temsil/tasavvurun bürünebileceği biçimin bir paradigması olarak *formist*, *mekanistik* ve *organisist* açıklama stratejilerinin çocuksu formüllerine doğası gereği düşmandır. *İroninin* kurmaca biçimi olan *yergi* (*hiciv*), insanın gelişimini anlaşılır bir biçimde temsil etme kipleri olarak *roman*, *trajedi* ve *komedi* ile doğası gereği çatışır. Bunların ifade biçimi olarak kullanımları “*mecazlaştırma süreci*” denen şeyi oluşturur. Kısacası mecaz kullanımı, öteki edebi türler kadar tarih yazımı açısından da hayati öneme sahiptir.

Argüman yoluyla açıklama: Tarihçinin “geçmişte olan”a ilişkin anlatısal açıklamasını sahnelediği, yani bir öykü türüne göre belirleyip anlattığı kavramlaştırma düzeyine ilaveten bir başka düzey daha vardır. Bu düzeyde tarihçi, sonunda “bütün olanların gayesi”ni, “nereye vardığı”nı açıklığa kavuşturmaya çalışabilir. White, bu tür açıklama stratejisi için de Stephen C. Pepper’in *World Hypotheses* adlı çalışma-

29 Hayden White, *a.g.e.*, s. 23-26; Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 230.

30 Hayden White, *a.g.e.*, s. 22-23, 26.

sındaki analizi izleyerek dört önemli biçim paradigması belirlemiştir: *Formist*, *organisist*, *mekanistik* ve *bağlamsalcı*.

Olayların öyküleştirilmesinin anlatı düzeyine ek olarak başka bir düzey daha vardır. Bu düzeyde tarihçi, “bu öykünün ne anlama geldiğini” ya da “ne getirip götürdüğünü” açıklamaya çalışır. Bu açıklama modeline göre birinci argüman *formel argüman* yani *formist* açıklamadır. Nesnelerin benzersiz niteliklerini tanımlamaya çalışır. Geçmişteki olayların ve eylemlerin biricik, atomistik ya da farklı niteliğini tespit eder. Böylesi bir argüman, anlamlı genellemeler yapmamızı mümkün kılan canlı tekil olayları temsil/tasavvur etmemize izin verir. İkinci argüman ise *mekanistik* açıklamadır. Mekanistik argümanlar genellikle sentetik olmaktan çok indirgemecidir. Bu argümanlarla olayları, insanları ve eylemleri belirlenimci tarihtëstü yasalara tâbi şeyler olarak tespit ederiz. Üçüncü argüman *organistik* açıklamadır. Bütünleyici olan organistik argümanlar, bizim geçmiş olaylar, insanlar ve eylemleri bir mikrokozmos-makrokozmos ilişkisi içinde sentetik bir sürecin bileşenleri olarak tespit etmemize imkân verir. Böylece o tekil olay ya da birey, birçok başka öge arasından bir öge, yani karmaşık tarihsel değişime katılan bir unsur olur. Dördüncü argüman ise *bağlamcı* açıklamadır. Olaylar, cereyan ettikleri bağlama yerleştirilerek açıklanabilir. Bu argümanlar ılımlı bir biçimde birleştiricidir. Geçmişteki olayları, insanları ve eylemleri bir çağdaki ya da karmaşık bir değişim sürecindeki bağlayıcı ilişkiler ağı içinde başkalarıyla var olduğu düşünülen ilişkileriyle tespit etmeyi isteyen tarihçiler tarafından kullanılır. White’a göre argümanla açıklama şu anlama gelir: “Biz tarihçiler okurlarımıza, olaylara ilişkin açıklamamıza destek çıkacak tarihsel değişim ya da insan davranışıyla ilgili az ya da çok inandırıcı, ama her zaman kabul gören normları (yasaları) sunarız.”³¹

White’a göre tarihsel bir çalışmada bu dört açıklama modelinin herhangi biri, anlatıda tasvir edilen olayların hakiki anlamına ilişkin kesin kanıt sunmak amacıyla kullanılabilir de tarih biliminin 19. yüzyılın başında akademikleştirilmesinden beri bu modeller, bilimin tanınmış uygulamacıları arasında eşit ağırlıkta kabul görmemiştir. Aslına bakılırsa akademik tarihçiler arasında *formist* ve *bağlamsalcı* olanlar belli bir gelenekselciliğin adayları olarak daha fazla kabul görmüştür. *Organisist* ya da *mekanistik* eğilimlerin Ranke (organisist) ve Tocqueville (mekanistik) gibi tarih zanaatının tanınmış ustalarında boy gösterdiği her defasında, bu eğilimler, tarih alanında açıklamaların bürünebileceği uygun formlardan talihsiz sapmalar olarak görülmüştür.

Kısacası profesyonel tarihçiler açısından bakıldığında *formizm* ve *bağlamsalcılık*, özellikle tarihsel türde bir açıklamanın bürünebileceği mümkün biçimler arasında yapılacak tercih sıralamasının sınırlarını temsil etmiştir. *Organisizm* ve *mekanizm* ise profesyonel tarihçilerin ana çizgisindeki kaniya göre ve tarih felsefe-

31 Hayden White, *a.g.e.*, s. 26-38; Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 230.

sini mit, hata ya da ideoloji olarak gören felsefeciler arasında tarihsel düşüncenin heterodoksisi olarak görülmüştür.³²

İdeolojik ima yoluyla açıklama: Tarihsel açıklama hakkında White'ın modelinde üçüncü bir düzey daha vardır ve bu son açıklama stratejisi *ideolojiktir*. *İdeolojik* olan yön, öyküleştirme ve argüman seçimimizin ahlâkî uzantılarıdır. Buna uygun olarak tarihsel anlatıda ideolojik düzey, “tarihsel açıklamanın doğası sorununda ve şimdi-ki olayları anlamak için geçmiş olaylar üzerine yapılan çalışmalardan çıkarılabilecek dersler konusunda tarihçinin belli bir tutum takınmasındaki etik unsura” ışık tutar. Görüldüğü gibi White, bu yoldan, tarihin şimdiciliğini ve çağdaş bir kültürel söylem olarak kurulmasını kabul eder. White’a göre hiçbir tarihçi, tarihin dışında durmadığı gibi ahlâkî yargıda bulunmayı ya da yargı kapasitesini askıya alamaz. Dayatmacılığımızın doğası gereği tarafsız tarihçi yoktur. White ideolojiyi, “mevcut sosyal pratik dünyasında bir tutum takınmak ve ona etkide bulunmak (ya dünyayı değiştirmek ya da hâlihazırdaki durumu korumak) için reçeteler” dizisi olarak tanımlar. Alman filozof Karl Mannheim’den (*Ideologia and Utopia* adlı eserinden) hareketle White, dört temel ideolojik tutum sayar. Birinci ideolojik tutum *anarşizmdir*. Yeni bir toplum kurmak için hızlı, hatta alt üst edici bir sosyal değişimden yanadır. İkinci ideolojik tutum *radikalizmdir*. Ani sosyal değişime sıcak bakar. Üçüncü ideolojik tutum *muhafazakârlıktır*. Değişimden en çok bunlar kuşku duyar. Mevcut sosyal kurumların evrimci gelişimini destekleyerek hızlı değişimlere karşı çıkarlar. Dördüncü ideolojik tutum ise *liberalizmdir*. İlmî seyreden sosyal değişimi güven altına almak üzere toplumda küçük küçük değişimleri tercih ederler. Bunların hepsi de modernist, -sözünü dinleten büyük bilim anlatısı olma iddiası taşımak anlamında- akılcı ya da bilimsel olduğunu iddia eder. Ampirist tarihin nihaî olarak ideolojik olan doğası, eserlerini hepimize sanki onlar gerçekçiymiş gibi -işin doğası budur ya da biz gerçekten de olgularla yüzleşmeliyiz gibi- okutmaya kalkışmasında yatar ve böylelikle biz sadece belli biçimlerde karşılık verebiliriz.³³

Bu dört ideoloji için kabaca şunlar söylenebilir: Toplumsal değişim sorunu açısından dördü de değişimin kaçınılmazlığını kabul eder. Ama değişimin istenirliği ve hızı konusunda farklı görüşleri temsil ederler.³⁴ Neticede tarihçinin ideolojisi, yazdığı tarihe kırılarak yansır. Ancak son tahlilde mecazî yapının mı, yoksa ideolojinin mi belirleyici olduğu sorusu her zaman tartışmalı kalacak görünüyor.³⁵

Özetlersek White’a göre tarihçiler, çalışmalarında çeşitli açıklayıcı etkiler yaratabilmek için üç tür strateji uygularlar. O bunlara, *biçimsel kanıtlarla (argümanla) açıklama, sergileyerek (sahneleme yoluyla) açıklama ve ideolojiyi karıştırarak (ideolojik ima yoluyla) açıklama* adlarını verir. Bu farklı stratejilerin her birinde, tarihçinin

32 Hayden White, *a.g.e.*, s. 35-36.

33 Hayden White, *a.g.e.*, s. 38-39; Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 233.

34 Hayden White, *a.g.e.*, s. 39-40.

35 Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 230.

özel bir açıklayıcı etki yaratmak için dört eklemleme tarzı olduğunu gösterir. Bunlar; *biçimsel kanıtlarla* yani *argümanla açıklamada biçimcilik*, *organisizm*, *mekanizizm* ve *bağlamsalcılık* tarzlarıdır. *Sergileyici açıklamadaki* yani *sahneleme yoluyla açıklamadaki* tarzlar ise *romans*, *komedya*, *tragedya* ve *satir* (*hiciv*) türlerinin ilk biçimleridir. Nihayet *ideolojiyi karıştırarak* (yani *ideolojik ima yoluyla*) açıklamada *anarşizm*, *muhafazakârlık*, *radikalizm* ve *liberalizm* taktikleri söz konusudur. *İşte bir tarihçi ya da tarih felsefecisinin “üslubunu”, bu eklemleme tarzlarının özgül bir bileşimi oluşturmaktadır.* White, 19. yüzyıl Avrupası’nda yaşamış olan dört büyük tarihçi olan Michelet, Ranke, Tocqueville ve Burckhardt ile dört büyük tarih felsefecisi olan Hegel, Marks, Nietzsche ve Croce’nin tarih yazmadaki üsluplarını açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır. Bunların hepsi, elindeki verileri açıklamak ya da sunmak amacıyla kavramsal stratejiler seçerler ve bu kavramsal stratejileri seçerken dayandıkları derin bir bilinç düzeyi olduğunu varsayarlar. Tarihçi, bu poetik edimiyle tarihsel alanı önceden tasvir eder. İşte bu önceden tasarlama faaliyeti için *dört tane değişmece* (*mecazlaştırma*) tipi kullanır. *Metafor* (*eğretileme*), *metonymy* (*düzdeğişmece*), *synecdoche* (*kapsamlama*) ve *ironi*. İşte bu dayanaklar sayesinde tarihsel alan önceden tasarlanır. Tarihçilerin çalışmalarının ön-tarihsel temelini bu dilsel protokoller oluşturur.³⁶

Böylece White’a göre *tarihyazımsal bir üslup “sahneleme”, “kanıtlama” ve “ideolojik ima” kiplerinin bir birleşimini temsil eder.* Tarihsel bir eserin “etik uğrağı” “ideolojik ima” kipiyle yansıtılır; bu ima yoluyla “estetik” bir algı (eseri edebi bir türe göre sahneleme) ile “bilişsel” bir işlem (kanıtlama) saf betimsel ya da analitik gibi görülebilecek önermelerden kural koyucu önermeler türetecek şekilde birleştirilir. Ama çeşitli sahneleme, kanıtlama ve ideolojik ima kipleri, belli bir çalışmada ayırım gözetmeksizin birleştirilemez. Örneğin radikal bir ideoloji satirik (*hicivli*) bir sahnelemeyle uyumlu değilse, komik bir sahneleme de mekanistik bir argümanla uyumlu değildir. Metinsel kompozisyonun farklı düzeylerinde açıklayıcı bir etki elde edebilmek için kullanılabilecek çeşitli kipler arasında yakınlıklar vardır. Aşağıdaki gibi:

White’ın Anlatısal Modelinin Şematik Gösterimi:

Mecaz Türü	Öyküleştirme	Argüman	İdeolojik Uzantı
Metafor (Temsil edici)	Romantik	Formist	Anarşizm
Metonimi (indirgeyici)	Trajik	Mekanistik	Radikalizm
Synecdoche (bütünleyici)	Komik	Organistik	Muhafazakârlık
İroni (Yoksamacı/Olumsuzlayıcı)	Satirik	Bağlamcı	Liberalizm

36 Hayden White, *a.g.e.*, s. 12-13. 49-53.

2- Siyer, Dil-Edebiyat ve Anlatı

Şimdi kendi dünyamıza dönerek postmodernistlerin ortaya koymaya çalıştığı tarihin anlatısal (narrativ) karakterini İslam tarihi, özellikle “siyer” açısından düşündüğümüzde siyer konularının hemen hepsinin, bize kaynaklarda siyerin bir ilim/ihtiyaç/zaruret olarak ortaya çıkış sürecinde ilkel ya da öyküye doğru seyreden vekayinameler halinden sonraki aşamasında öykü ya da öykü parçaları şeklinde ulaştıklarını görürüz. Bu anlamda siyer de esasen öyküsel, anlatısal yapıdadır. Çünkü önce sözlü ve sonra da yazılı anlatıcı, siyerdeki olay ya da olayları kişi, zaman, mekân örgüsü içerisinde ele alıp anlatmıştır. Siyerin öykü bütünlüğü içinde anlatılma gerekliliği/zarureti sebebiyle muhaddislerle cerh ve tadil bilginleri, siyer ve megazi bilginlerine ve özellikle siyeri anlatısal/öyküsel bir bütünlük içinde ilk defa tekmlil anlatan İbn İshâk’a çeşitli eleştiriler yöneltilmişlerdir. Bunların en ağırlı, hadis aldıkları ravi ya da şeyhi atlayıp ilk ravinin adıyla haberleri (olgu ve olayları) aktarmalarıdır.³⁷ Mustafa Fayda’nın da belirttiğı gibi³⁸ bu husus, tarihle hadis rivayeti arasındaki farktan ileri gelmektedir. Hadisler, genellikle kısa ve bir olayın birbirine bağılı unsurlarıyla anlatılmasının her zaman söz konusu olmadığı metinlerdir. Tarihte olduğunun aksine hadiste vaka ya da vaka parçalarından tekmlil bir anlatı kurma endişesi bulunmamaktadır. Bu yüzden hadis metinlerinde isnadın kullanılması hem gereklidir, hem büyük önem arz eder, hem de olayın parçalarını birleştirme zorunluluğı olmadığı için tarihte olduğu şekilde birtakım yapısal ve temel zorluklar çıkarmaz.

Anlatısal yapısı gereğı siyer ve tarih yazıcılığında ise olayların birbirine bağlanarak yani sebep-sonuç ilişkisi içinde ve öyküsel karakterde anlatılması esastır.³⁹ İbn İshâk, tarihçi yönüyle birçok hadisin senedini birleştirip olay ya da olayları anlatı formunda öyküleştiren anlatan ilk kişi değıl, belki bu işi daha ustaca yapan ilk bilginidir. Ondan önce nitekim bu anlatım yöntemini fakih ve muhaddis olmasının yanında megazi konusunda ilk otoritelerden sayılan Urve b. Zübeyr ile hadis ilmindeki üstünlüğü kabul edilen ve megazi ile de yakından ilgilendiğı bilinen İbn Şihâb ez-Zühri de kullanmıştır. Siyerle ilgili olaylara tanık olan ya da tanık olanlardan alan ilk anlatıcıların rivayetleriyle (ham ya da parça öyküleriyle) kendi daha tam öykülerini kuran bu ilk yazarlar, eserlerinde kendilerini olabildiğince silleştirmeye çalışmışlarsa da⁴⁰ belirttiğimiz üzere henüz en erken dönemlerde ilkel vekayiname sonrasında ilk anlatılış ve yazılış esnasında siyer, anlatısal/öyküsel

37 Olayı ilk anlatıcıdan yazarın kendine kadar ulaşan raviler (aktarıcılar/anlatıcılar) zincirini ya da kaynaklar silsilesini göz ardı etmek kastedilmektedir.

38 Mustafa Fayda, “Siyer ve Megazi”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009, s. 322.

39 Şaban Öz, *Siyer’e Giriş*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2012, s. 15.

40 Berat Açıl, “Tercümeden Telif Osmanlı’dan Günümüze Ne(ler) Değışti?”, *Siyer-Edebiyat İlişkisi - Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*, Meridyen Destek Derneğı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 176-177.

karakteriyle oluşmuş ve ortaya çıkmıştır. Bize göre bu durum, ilk siyer-megazi yazarlarının bir tercihi değil, işin doğasından kaynaklanan bir durumdur. Yani siyer anlatımı ve yazımı, ancak öyküsel yapıldığında, başı ve sonu anlamlı bütünsel bir hikâye şeklinde kurgulandığında doğasına uygun gerçekleştirilmiş olur. Bununla mekanik ve doğal bir zorunluluğu değil, yazarın yarım, eksik, kopuk, atomik çeşitli söz ve öykü parçalarını anlamlı bütünler halinde birleştirerek yaptığı inşâ sürecini kastediyoruz. Bize göre bu tür bir inşâ süreci hem doğrudur ve hem de yapılması gerektirir. Çünkü günümüzde artık anlatılar, tarihsel gerçekliği anlatmak için kendilerinden vazgeçemeyeceğimiz araçlar olarak görülmektedir. Tarihsel gerçeklik ise özü itibarıyla ihbarî cümle kipinde olduğu için onu en güzel anlatıyla, öyküleştirmeyle aktarabiliriz. Öyküleştirme, esasen tarihçinin tarihsel açıklamasının en önemli aracıdır.⁴¹

Gerçekten de Hicret'in ilk iki yüzyılında yapılan çalışmalar sonucunda Hz. Peygamber'in hayatı, şahsiyeti ve savaşlarıyla ya da hemen bütün hayatıyla ilgili temel bilgilerin bir araya getirildiğini, siyer ve megazi kitaplarının plan, içerik ve konularının da hemen tekmi bir şekilde ortaya çıktığını görürüz. Şaban Öz, *Siyere Giriş*⁴² adlı eserinde daha detaylı olarak belirtmiş ve bizden farklı ele almış olsa da biz bu dönemi kabaca, "büyük ve tekmi ilk siyer anlatılarının inşâ edildiği devir" olarak adlandırabiliriz. Gerçi sonraki dönemde kronolojik siyer anlatısının yanında İbn Sa'd'ın *Tabakat* adlı çalışmasında kısmî tematik kurgunun da ilk örneğiyle karşılaşırız.

Böylece tarih boyunca anlatıcının ya da yazarın zamansal ya da mekânsal, yani konjonktürel yaklaşımlarıyla birtakım değişikliklere uğrayan "büyük siyer anlatıları (hikâyeleri)" temelde öyküsel karakterini; özellikle 19. yüzyılda Batı'yla, müsteşriklerle ve modern tarih bilimi nosyonu ile karşılaşınca kadar diğer geleneksel bilimlerden (şemail, delail, tefsir, hadis, kelâm, felsefe vb.) sağlanan bilgilerle genişleyerek sürdürmüştür. Modern tarih bilimi yöneliminde ve Aydınlanma'nın seküler dünya görüşünün az ya da çok etkisinde yazılan özellikle 20. yüzyıl akademik/bilimsel siyer kitaplarıyla birlikte *anlatı* yerine *açıklayıcı* tutumun egemen olmaya başlaması yeni bir durumdur. Çünkü çağın ruhuna uygun ya da postmodernist düşüncenin önde gelen düşünürlerinden Foucault'nun tabiriyle "modern epistemdeki"⁴³ bilimsel yazılar bize hikâye anlatmadıklarından, öykü

41 Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 230.

42 Şaban Öz, *a.g.e.*, s. 18.

43 Foucault, "epistem" kavramını kendine göre çeşitli yerlerde tanımlamıştır. Epistem: her bilgi dalına aynı normları ve tezleri, genel akıl durumu, belli bir dönem insanların kaçamayacağı, belli bir düşünce yapısını dayatan bir dünya görüşü, bütün bilgi dallarını kucaklayan bir tarih dilimi gibi bir şey, meçhul bir el tarafından yazılan ve hiç değişmeyecekmiş gibi kabul gören yasalar toplamı. Michael Foucault, *Entelektüelin Siyasal İşlevi*, çev: Işık Ergüden vd., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 122. Ayrıca bkz: Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 194.

yani hikâye anlatarak modern bilim yapılamazdı. Bu, modern bilim olmanın özüne aykırı bir durumdur. Onlara göre yazılı haliyle tarih, nesnel bir ampirist ve gerçekçi araştırma programının açıklayıcı raporu olarak görülmüştür. Hâlbuki yukarıda postmodernist tarih görüşünün anlatıya bakışını ifade ederken belirttiğimiz gibi anlatının yani edebi kurgunun/kurmacanın bilimsel gerçekleri ifade etmediği sonucuna varmak, modern bilimin bir üst-anlatısıdır.

Bu çerçevede çağdaş gözle siyer yazımına baktığımızda -ister ülkemizde isterse İslam dünyasında olsun- karşımıza kabaca iki tür siyer çıkar. Birincisi, kadim siyer geleneğidir ki kaynaklar referans alınarak edebi/retorik yapı, üslup ve tarzını çağın bazı hususiyetlerini dikkate alıp sürdürmeye çalışılan klasik/geleneksel/edebi siyerciliktir. İkincisi ise 18. yüzyılda Batı'da başlayan Aydınlanma düşüncesi temelli pozitivist, olgucu modern tarih biliminin ve özellikle oryantalistlerin az ya da çok etkisiyle çoğunlukla akademisyenlerin, tarihsel gerçekliği ortaya çıkarmak, en doğru rivayetleri seçerek gerçeğe en yakın bilgilere ulaşmak için bilimsellik adı altında yazdığı bol kaynaklı, dipnotlu, göndermeli ve aynı zamanda zor okunan, üstelik soğuk ve fakirleştirilmiş bir dil ve üsluba sahip genelde apolojetik tarzdaki "bilimsel siyercilik"tir. Bu sonuncular, siyeri genelde biyografi olarak ele almışlardır.

Esasen -yeniden vurgulamak gerekirse- tıpkı tarih gibi siyer de geleneksel dönemlerde edebiyatın içinde değerlendirilmiştir. Çünkü edebiyatla hayat arasında nasıl bir ilişki varsa edebiyatla siyer arasında da vardır.⁴⁴ Nitekim geleneksel dönemlerde ve özellikle Osmanlılarda Cumhuriyet öncesine kadar siyer, edebiyat sahasında çalışılmıştır. Dinî ve tasavvufi edebiyatın yanında Türk edebiyatının hemen bütün türlerinde bu zengin malzemedен en geniş biçimde faydalanılmıştır. Böylece siyer, pek çok edebi anlatı türüne konu ya da yeni türler için varlık sebebi olmuştur.⁴⁵ Nitekim Hz. Muhammed'in (sav) hayatının sadece siyer yoluyla anlatılmadığını, anlatıya dayalı biyografik unsurlarla yüklü mevlit, mucizât-ı nebi, naat, delâil, esmâ-i nebi, evsâf-ı nebi, miraciyye, regaibiyye, gazavatnâme, şemail, hicretname ve faziletname gibi birçok edebî türün Peygamber'i konu edindiği bilinmektedir.⁴⁶

Postmodernistlerin tarih yazımının doğası ve yapısıyla ilgili tespitlerinden hareketle, geleneksel olarak süregelen siyer yazıcılığının mesajı, yeni yaklaşımla (anlatısal karakterinin farkında olunarak) çağın idrakine daha uygun hale getirilebilir. Siyer alanında, modern tarih bilimi nosyonu ile çalışan İslam tarihçiliğinin sahte bir objektiflik adına soğuk, mesajı olmayan, "tarih için tarih - siyer için siyer"

44 A. Ali Ural, *a.g.m.*, s. 146.

45 Mustafa Uzun, "Siyer ve Megazi-Türkçe Siyer Kitapları", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009, s. 324.

46 Nihal Şahin Utku, "Biyografik Tarih Yazımı İçinde Siyer", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 44, (2013/1), s. 277.

çalışmaları yerine; dilsel protokolü zengin ve albenisi yüksek bir metin biçimiyle, yeni bir anlayış, ruh ve mesaj veren, daha doğrusu kadim ruhu ve mesajı ikame eden çalışmaların geleneksel ya da yeni anlatı tür ve ürünleriyle yapılması gerekmektedir.

Ancak tarihin/biyografinin/siyerin yazımında edebi türleri öneren tarihçileri kabullenmenin henüz zor olduğu bir durumda, günümüz Türkçe siyer yazımında olgunlaşmış bir dil ve edebi anlatım çeşitliliğinin varlığından söz etmek mümkün gözükmemektedir.⁴⁷ Buna rağmen edebi bir dille anlatı şeklinde ortaya konan siyerlerin, bilimsellik adına sözüm ona edebi olmayan bir üslup, tarz ve dille yazılan siyerlerden, “tarihsel tekâbüliyet” ve “tarihsel gerçekliği temsil”de yetersiz olduğunu iddia etmenin fazlaca bir anlamının olmadığı dillendirilmelidir. Öte yandan “Peygamberimiz’in hayatını bir edebiyatçı anlatmalıdır”⁴⁸ şeklindeki bir yaklaşım yerine “siyer yazarlar dil ve edebiyatı, anlatım düzeylerini, teknik, sanat ve türlerini iyi bilmelidir” görüşünün savunulması, bize göre daha anlamlı olacaktır.

Kanaatimizce siyerde ya da Hz. Peygamber’in biyografisinde bir Müslüman’ın tarafsız davranarak bilimsel olduğunu iddia etmesinin fazlaca anlamı yoktur. Anlatı ya da ham hikâye şeklinde olsun bize kadar ulaşanları çarpıtmamak kaydıyla tarih (siyer) yazmak, zaten taraf olmaktır.⁴⁹ White, öyküleştirme seçiminin tarihçi adına kaçınılmaz olarak ideolojik ve felsefi bir bağlılık anlamına geleceğini savunarak tarihçilerin, anlatıların hiçbir zaman ideolojik formlar olarak görülmemesi iddiasına karşı çıkmaktadır. Fiilen olduğu haliyle geçmişî yeniden kurmaya inananlar için yazılı tarihin ideolojiye bulaşmış olabileceği ihtimali tam bir skandaldır. Hâlbuki postmodernist/yapısökümcü tarihçi için, eğer böyle bir şey söz konusu ise -ki onlar için söz konusudur- yapılacak iş, geçmişe dair anlatıları ve bu anlatıların sosyal teori/yasalar da içeren mecazî yapılarını ve açıklayıcı stratejilerini, muhtemelen izleyeceği ya da önceden taşıyacağı ideolojik boyutlarıyla irdelemektir. Çünkü tarihsel anlatının ortaya koyduğu açıklama, yazıldığı şimdiki zamanın ortak entelektüel akımlarından birine ya da birçoğuna (liberalizm, anarşizm, radikalizm, muhafazakârlık ya da daha özelde milliyetçilik, İslamcılık, batıcılık gibi ideolojileri kastediyoruz) hiçbir şey ifade etmiyorsa o, hiç kimseye hiçbir şey açıklayamaz.⁵⁰ Doğal olarak bu anlamda hiçbir mesajı ve tarafı olmayan bir siyer yazımından bahsetmek de anlamlı olmasa gerektir.

Anlaşıldığı üzere tarih bilimcilerin tarafsızlık olarak tarif ettikleri ilkenin, bu çerçevede çoğu biyografi yazarında bulunması zor gibi durmaktadır. Öte yandan

47 Şerif Eskin, “Klasik, Modern ve Postmodern Anlatılar Arasında Siyer”, *Siyer-Edebiyat İlişkisi - Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*, Meridyen Destek Derneği Yayınları, İstanbul, 2010, s. 25.

48 A. Ali Ural, *a.g.m.*, s. 157.

49 Hayden White, *a.g.e.*, s. 43.

50 Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 176, 243.

tarafsızlık ilkesi, gerçekten ne kadar uygulanabilir bir ilkedir? Halkın, iyi bir tarihçinin, “hiçbir döneme ve hiçbir ülkeye” mensup olmamasını isteyen Fenelon’un tezine karşı çıkar ve bunun asla mümkün olmayacağını, hatta akıldışı bir temenni olduğunu dile getirir. Her insanın bazen farkında olmadan ahlakî anlayışlarını ve siyasi tercihlerini kendisinden tevarüs ettiği bir ortama mensup olduğunu, tarihçilerin en bağımsızlarının da hayatın kendisi olan bu mirastan kaçamayacaklarını, bu mirası reddetmelerinin, kendilerini şekillendirmiş olan ortam için haksızlık olacağını vurgular. Ve “insan kendisine rağmen, partizan olmaksızın tarafı olabilir”⁵¹ hükmünü koyar.

Bugün gelineen noktada, tarih biliminde “nesnellik” düşüncesi, özünde karışık bir durum olarak kabul edilmektedir. Nesnellik, tarafsız olmaktan ziyade kanıtları isteyerek çarpıtmamak ya da kötüye kullanmamak şeklinde anlaşılmaktadır. Çünkü nesnelliği yansızlıkla, ilgisizlikle ya da tutku eksikliği ile karıştırmamak gerekir. Esasen nesnellik, işine geldiği gibi düşünmekten vazgeçmek, hoşuna gitmeyen şeyleri de özümseyebilmek, mantık ve kanıtların en basit sınavından geçemeyen ama hoş giden yorumları bir kenara bırakmak, karşıt görüşlerin ters gelen bakış açılarına hoşgörüyle bakabilecek kadar uzun bir süre kendi bakış açılarını geciktirebilecek ya da parantez içine alabilecek kadar asgari çileci bir öz disipline sahip olmayı bekler. Bu da tarihçinin, öz eleştiri ve bir başka insanın bakış açısını anlayabilme yeteneği geliştirmesi gerektirdiği anlamına gelir. Yansızlık; taraf tutmamak ya da tarafını gizlemek değildir; tarihçinin, tarihsel olguları/olayları, temsil iddiasında olduğu dava uğruna çarpıtmaması, kötüye kullanmaması ve gizlememesi anlamına gelmektedir.⁵² Bu çerçevede, bazen yazarın tarafını net bir şekilde ortaya koyması, yapılan çalışmaların değerini dahi arttırabilmektedir.⁵³

Laroui ise⁵⁴ İslam tarihinin Hz. Peygamber dönemindeki “nesnelliği”ni “hakikatî peygamber çağında mutlak olarak yaşamın içinde olmasına ve bu yüzden hakikati olduğu gibi yazmanın ahlâkî bir zorunluluğun ötesinde, kutsal bir inancın, Müslümanlığın bir gereği olduğu” şeklinde açıklar. Bize göre bu durum, tarihsel hakikat probleminin inanan biri için gerçekliğin; dışarıdan birine göre ise ahlâkın ve ideolojinin işin içinde olduğunun açık ifadeleridir. Nitekim Foucault, tarihin tarihçiden de tarihçinin kendi zamanından ya da kültürel bağlamından da bağımsız olmadığını söyler. Neticede tarihçi, kendine ve okuruna karşı dürüst olmak için, içinde yaşadığı kültürel sınırların ötesine taşan ve ampirist garantili bir nesnellik iddiasında bulunmamalıdır.⁵⁵

51 Leon Ernest Halkin, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, çev: Bahaeddin Yediyıldız, Ankara, 1989, s. 12.

52 Richard J. Evans, *a.g.e.*, s. 253-254.

53 Nihal Şahin Utku, *a.g.m.*, s. 285.

54 Abdullah Laroui, *Tarihsellik ve Gelenek - Arap Aydınlarının Krizi*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 12.

55 Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 184.

Bu tebliğ çerçevesindeki amacımız, siyerin anlatısal yapısından ne kastettiğimizi ortaya koymaya çalışmak ve sonra da yüzyıllardır sürdürülen siyer yazma ve okuma geleneğinin edebi anlatım türleri (öyküleyici, açıklayıcı, düşsel vb.) ve bunların tahkiye temelli ürünleriyle (öykü, roman, trajedi, komedi, hiciv, masal, biyografi, tiyatro, sinema vb. ya da bunların üretimiyle gerçekleştirilecek yeni biçimlerle, yeni türlerle) zenginleştirilerek çağın ruhuna hitap etmesinin önemine dikkat çekmektir. Zira her şeyden önce Peygamber'in hayatını inceleyen ve İslam tarih literatürü içinde yaygın bir yer bulan siyer, bir biyografi türüdür.⁵⁶ Bu sebeple anlatı formuna son derece uygundur. Anlatı formundan bahsedince de kurgu ve kurmaca problemi karşımıza çıkar. Peki, nedir kurgu ya da kurmaca? Gerçek şu ki bütün tarih metinleri gibi siyer metinleri de yeniden düzenlenmiş yani kurgulanmışlardır. Burada sorun, kurgu ne oranda yeni bir keşif, inşa ya da icattır? Bu konuda tartışma vardır. White'ın, tarihsel metinlerin -orada bir yerde yaşamış geçmişle hiçbir tekâbüliyetinin bulunmadığı anlamda- tamamen icat edildiği görüşüne katılmak mümkün gözükmemektedir.⁵⁷ Ancak "anlatıbilimsel bir gözle bakıldığında okuduğumuz tüm metinlerin kurmaca olduğunu söyleyebiliriz. Her metinde bir anlatı ve her anlatıda bir anlatıcı vardır."⁵⁸

Bir siyer metnini okurken, okuduğumuz metnin bir kurmaca olduğunu neden düşünmeyiz ya da düşünmek istemeyiz? Berat Açı'l'a göre⁵⁹ bu sorunun cevabını kutsallık kavramında aramak gerekir. Dolayısıyla siyer metinlerini birer kurmaca olarak görmek, dinî açıdan sakıncalı görülmektedir. Hâlbuki bu tarz anlatısal metinler de tıpkı diğerleri gibi anlatıbilimsel bakış açısıyla kurgusaldır. Kurgu veya kurmaca (fiction) kelimeleri, içlerinde "kur"mayı barındırdığından gerçeklikle tezat teşkil ettikleri hissi doğar. Bu bağlamda kurguya/kurmacaya yüklenen olumsuz anlamları izale ettiğimizde, meseleyi bilimsel bakış açısıyla ele aldığımızda ilk dönemlerden beri siyer metinlerinin birer kurgu/kurmaca oldukları neticesine varırız. Tarihin edebi bir anlatı olduğunun Hayden White tarafından yüksek sesle dile getirildiği zamanımızda anlatı kavramı, tüm metinlerin birer anlatı olduğu şeklindeki iddialara zemin hazırlamıştır. Böylece edebiyat alanında kullanılan *kurmaca*, *anlatıcı*, *muhayyel muhatap* gibi kavramlar siyer literatürünün daha iyi anlaşılmasında faydalı birer inceleme birimi olabileceği⁶⁰ gibi çağdaş siyer yazımı ve öğretimi için de yol gösterici kavramlar olarak düşünülmelidir.

Siyerin de genelde bir biyografi türü olduğundan hareketle düşünecek olursak biyografi yazarı, elindeki hiçbir zaman tamamlanamayacak eksik malzemeyle incelediği kişi arasında irtibat kurmak, kişinin niyetini ve düşüncelerini ortaya

56 Nihal Şahin Utku, *a.g.m.*, s. 270.

57 Hayden White, *a.g.e.*, s. 22.

58 Berat Açı'l, *a.g.m.*, s. 178.

59 Berat Açı'l, *a.g.m.*, s. 178.

60 Berat Açı'l, *a.g.m.*, s. 178.

dökmek için de tabii olarak araları doldurmak durumunda kalacaktır. Biyografi yazarı, böylece ele aldığı tarihî olaylara ve kişiliklere kendi üslubunu, hayal gücünü, kurgusunu, kişisel değerlerini, bakış açısını, kısaca kendi kişisel dünyasını katarak bir anlatı oluşturacaktır. Bu anlamda ilk bakışta tarih biliminden uzaklaşarak edebi bir tür olan romana yaklaşacaktır. Biyografinin, çoğu zaman tarihin değil, edebiyatın bir alt dalı olarak görülmesinin temel sebebi de budur. Ancak gerçek şu ki tarihsel metot açısından siyerin maruz kaldığı iddia edilen hemen bütün zayıflıklarla diğer tarihsel çalışmalar da maluldür. Diğer yandan roman ile biyografi arasında ciddi bir fark olduğu belirtilir: Roman okuyucusu, okuduğunun “hayali” olduğunu bilir. Biyografi ise tarihî olma niteliğiyle “gerçeği” yansıtmaya hevesindedir ve okur da biyografiyi okurken, her zaman “gerçek değeri”ni dikkate alır. Okuduğu olayların, kişilerin gerçek olduğundan emin olmak ister ve bunu hep varsayar. Bu nedenle biyografi yazarı her zaman “aldatmaya”, biyografi okuru da her zaman “aldanmaya” meyillidir. Biyografi yazarı, tarihle edebiyat arasında gidip gelir. Çünkü biyografi, kaynaklardan hareketle sadece olgu ve olaylara değil, aynı zamanda o olgu ve olaylarla etkileşim içinde olan öznelere odaklandığı ve bu anlamda, bırakınız geçmişi, şimdiki zamanda dahi zor ölçülebilir, zor gözlemlenebilir ruh hallerini, iç hesapları, dışa vurulmayan veya dışarıya kasıtlı ve kasıtsız olarak yanlış bir şekilde yansıyan çıkarları, hayalleri, hedefleri okumaya çalıştığı için, kurgusal inşa yöntemine normal tarih yazımından daha sık başvurmak durumunda kalır. Nitekim bazı biyografi yazarlarına göre ellerindeki kaynaklar ne olursa olsun biyografılar, inceleme nesnelerini kendi güncel ve kişisel imgelerinin etkisiyle yeniden yaratırlar.⁶¹

Esasen tamamen kurgusal ve muhayyel romanlar için yapılan değerlendirmeler doğru olmakla birlikte tarihî olayları ya da biyografiyi roman tarzında anlatmak, hiç de tümüyle muhayyel değildir. Bize göre olaylar, yer ve kahraman(lar) gerçek olduktan sonra dilsel kurgu ve dilin zorunluluklarına bir anlamda boyun eğme, yani dilsel bir protokol kullanma gerekliliği, zaten tarihsel ve metin olarak ele alınan her türlü çalışmada kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü biz anlatının doğası gereği dili kullanırken onun figüratif taleplerine tâbiyizdir. Bu yüzden günümüzde postmodern tarihsel romanların tarihi, en azından bilimsel (!) tarihsel çalışmalarla kıyaslandığında ne derece temsil ettiği araştırılmalıdır. Çünkü biyografi ya da siyer yazımı, anlatısal karakterde olduğundan onu bu yapısına en uygun biçimde gerçekleştirmek için pek çok edebi türün yanında, çağımızın en etkili edebi anlatı araçlarından olan roman türünü gündeme almak son derece önem arz etmektedir. Öte yandan White’a göre fiilî öykü seçimi, son tahlilde içinde yazıldığı/yazılacağı epistemin ürünüdür.⁶² Roman türünün şurada ya da burada farklı amaçlarla icat edilmiş bir anlatı türü ya da ürünü olması ve bu yüzden yabancılaştırmayı artı-

61 Nihal Şahin Utku, *a.g.m.*, s. 280, 282.

62 Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 215, 230.

racağı endişesi daima göz önünde bulundurulması gerekmele birlikte,⁶³ esasen aynı tartışma dilin kendi yapısından kaynaklanan dönüştürücü ve hatta icat edici özelliği nedeniyle tarihi ya da biyografiyi kendine konu edinen ve dille ifade edilen her edebi metin türü için de geçerlidir.

Şerif Eskin'in de⁶⁴ belirttiği üzere günümüzde siyer yazımı için önerilebilecek edebi ürünlerden biri ve belki de en etkilisi romandır. Kastedilen, tarihî roman alt-türüdür. Postmodern dönemin özelliklerinden biri, tarihin metinsel özelliğinin altı çizilerek anlatının öne çıkarılması ve buna bağlı olarak anlatım biçimlerindeki değişiklik gelmektedir. Anlatı biçimlerindeki değişikliklerin muhtevanın cevheri üzerindeki dönüştürücü etkisi ise artık kendini kabul ettirmiş bir husustur. Roman ve hatta tragedya, komedyâ, hiciv gibi anlatı türlerinin ya da bunların özgül bir bileşiminin siyer yazımında kullanılması, epistemolojik ve hatta ontolojik birtakım problemleri gündeme getirebilecektir. Tabii ki asıl amaç, mevcut türleri olduğu gibi taklit değil ama özgün bir tür arayışını sürdürmek ve bulmaktır. Buna rağmen bunların Batılı ve Hıristiyan kökenlidir diye terk edilmesi kanaatimizce doğru değildir. Bunlar, insanın bu dünyada başına gelen/gelebilecek her türlü sevinci, üzüntüyü, rahatlığı, gerilimi, umudu ve umutsuzluğu, kısacası her türlü insan davranışını ve duygu durumlarını dışa vuran evrensel ifade biçimleri ve yazım türleridir. Hz. Peygamber'in de temel insan duyguları ve doğası itibarıyla "anasının kuru ekmek yiyen bir insan"⁶⁵ olduğunu asla unutmamalıyız. Bu anlamda romanın ilham verici niteliği, bu konuda her zaman hesaba katılmalıdır.

Bize göre "siyeri modern edebiyatın, beklentileri, imkân, teknik ve araçları ile 'asrın idraki'ne sunmalı mıyız?"⁶⁶ tarzındaki bir soru, modern edebiyat türlerinin getirdiklerinin yanında, alıp götürdüklerine karşı uyarıcı olmak bakımından anlamlı, ancak roman türüne karşı -bütün risklerine rağmen- hayır diyebilmek için o kadar da anlamlı görünmemektedir. Elbette her yabancı türün dönüştürücü etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak bu ne geleneksel/klasik türlerin ve onlardan türetilen yeni edebi türlerin devamına karşı çıkmamız, ne de çağımızda kullanılan ama kendi kültürümüzün ürünü olmayan edebi türlere siyeri kapatmamız için bir gerekçe olabilir. Zaten böyle bir şey imkân dâhilinde değildir. Ancak "bize özgü bir roman yazılabilir mi, yazılır ama o artık roman olmaz, farklı bir tahkiyeli tür oluşturmuş oluruz"⁶⁷ görüşü, siyeri roman tarzında kaleme alacaklar için önemli bir uyarı olarak algılanmalıdır.

Öte yandan "kurmaca dünyanın içine gerçek ve muhterem bir şahsiyet olan

63 Fatih Andı, "Modern Edebiyatı Hz. Peygamber'i Anlatmak", *Siyer-Edebiyat İlişkisi - Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*, Meridyen Destek Derneği Yayınları, İstanbul, 2010, s. 129.

64 Şerif Eskin, *a.g.m.*, s. 24-26.

65 İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, İstanbul, 1980, "Et'ime", 30.

66 Fatih Andı, *a.g.m.*, s. 124.

67 Fatih Andı, *a.g.m.*, s. 125.

Peygamber'i yerleştirerek metnin zembereğini kuracaksınız. ...Unutmamak gerekir ki geleneksel tahkiyeli türlerden farklı olarak roman, var olanı aktarma veya yalnızca anlatma değil, yorumlayarak yeniden yaratma esasına dayanır"⁶⁸ şeklindeki yaklaşım, aslında bütün öyküsel türlerde değişen oranlarda olmak kaydıyla zorunlu olarak söz konusudur. Her kuşağın var olanı, meydana geleni kendi çağında anlatması, bir yeniden anlatma ve yorumlamadır. Mekânın, zamanın ve bağlamın değiştiği yerde "anlayıcı insan düşüncesinin" değişmediğini iddia etmek gerçekçi görünmemektedir. "Muhteremlik" meselesine gelince, kötü niyetli ve maksatlı insanlar dün olduğu gibi bugün de sadece roman türünde değil, şiir, gazel, mesnevi, kaside, hikâye vb. hemen bütün edebi türlerde "muhteremliği" ihlâl eden yazılar yazdılar, yazmaya da devam etmektedirler. Burada sorunun, biraz da siyeri sadece Hz. Peygamber'in peygamberlik dönemiyle ilgiliymiş gibi anlama ve anlatma çabasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Böyle olduğunu farz etsek bile Hz. Peygamber'in hayatının hak-batıl, iman-küfür, Müslüman-Müşrik-münafık mücadelesi olarak geçtiği bilinmektedir. Peygamberlik öncesi ise yaşadığı toplumla, kendi değerleri, düşünceleri, inançları beklentileri, toplumun mesavii ve mehasini, kısacası onun hayatına doğumundan ölümüne topluca baktığımızda bazen komik (hayatı olumlayan bakış), bazen trajik (terk edilmişlik, sahipsizlik, güçsüzlük) ve bazen de (Cahiliye dönemine ve Hz. Peygamber döneminde henüz Cahiliye'yi yaşayanlara) ironik (hayatı, mevcut durumu yadsıyan, dışlayan) bakışların ve duygu durumlarının mevcudiyetini görürüz. Bu edebi türler, kökeninden ziyade insan/Müslüman gerçekliğini ne oranda ifade ettiği yönünden değerlendirilmelidir.

"Romanın ana öğelerinden biri çatışmadır. Çatışma olmadan romanın entrikası yürümez, zemberek gevşek kalır. Bu çatışma insan-tabiat veya insan-toplum çatışması olduğu kadar ve hatta ondan daha fazla insan-insan çatışmasıdır"⁶⁹ şeklindeki roman türüyle ilgilenenler için bilindik bir husus olan yaklaşıma karşı, Hz. Peygamber'in hayatı ve mücadelesinin zaten "hak-batıl, iman-küfür ya da bunları temsil eden aktörler" çatışması şeklinde geçtiğini hatırlatmak gerekir.

Bu arada ülkemizde roman türü için -edebi niteliği açısından eleştirisi bir yana- Ahmet Lütfi Kazancı'nın kaleme aldığı *Saadet Devrinden* adlı çalışması, Peygamber'i halk kitlelerine tanıtmaya ve sevdirmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Yazar, klasik kaynaklardan alıntılarla kurduğu bir senaryo üzerine inşa ettiği eserinde coşkulu ve edebi bir üslup benimsemiştir.⁷⁰ Dolayısıyla bu eser, kaynaklara dayalı tarihsel anlatı tarzına bir örnektir. Diğer biri -tekml bir roman tarzında olmasa da- sanat yüklü cazip poetik yapısıyla yazılmış olan Necip Fazıl Kısakürek'in

68 Fatih Andı, *a.g.m.*, s. 126.

69 Fatih Andı, *a.g.m.*, s. 127-128.

70 Nihal Şahin Utku, "Prototip Modern Türkçe Siyerler ve Peygamber Algısı", *Siyer-Edebiyat İlişkisi - Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*, Meridyen Destek Derneği Yayınları, İstanbul, 2010, s. 78.

Çöle İnen Nur adlı çalışmasıdır ki Türkiye’de en çok okunan siyer eserleri arasındadır. Yazar eserini, klasik siyer başlıklarının hemen tamamını içerse ve kaynaklara dayalı olarak yazdığını söylese de tarih yazmak kaygısıyla değil, bir sanatkâr ve şair kimliğiyle duygularını terennüm etmek için kaleme aldığını açıkça ifade eder. Düşsel bir anlatımın egemen olduğu eserin itiyatla okunması gerekir.⁷¹

Yeniden biyografiye dönersek, biyografi yazımının tarih boyunca gelişimi, bu tarzın tarih metodu açısından içerdiği sorunları daha belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Her ne kadar biyografi yazımına yönelik eleştirilerin önemli bir kısmı, tarih yazımı için de geçerliyse de, biyografilerde özellikle baş gösteren yazar ile yazılan şahıs arasındaki ilişkinin niteliği, odaktaki şahsın tarih içindeki konumu ve tarihin akışını ne ölçüde etkilediği ve ondan ne ölçüde etkilendiği gibi hususlar, biyografik çalışmaların bilimselliğini daha bir sorgulanır yapmaktadır. Yukarıda değindiğimiz üzere görüldüğünden daha karmaşık olan sübjektiflik-objektiflik meselesi, biyografi yazımında çok daha katlanmaktadır. Genelde biyografik bir tarih yazımı olarak siyerin, bu tür eleştirilere daha da açık olduğu görülmektedir. Zira vahiy aldığını ilan etmiş biri hakkında yazan kişinin ona inanıp inanmadığı meselesi, zorunlu olarak hem yazar ile siyerin merkezindeki Hz. Muhammed (sav) arasındaki ilişkiyi, hem de yazarın İslam peygamberinin tarihin akışını ne ölçüde değiştirdiği ile ilgili tutumunu belirlemektedir. Bu sebeple objektiflik ilkesinin siyer yazımında mümkün olamayacağı ileri sürülmektedir. Bilakis yazarın Hz. Peygamber’e olan yaklaşımını net olarak ortaya koymasının, eserin daha sıhhatli bir şekilde değerlendirilmesini mümkün kılacağı belirtilmektedir.⁷²

İşte bu sebeplerle çağımızda modern tarih biliminin de etkisiyle gerçeklik, sahihlik, en doğruyu ortaya çıkarmak adına kaynaklarla, dipnotlarla, göndermelerle boğulan siyerler yerine edebi üslubu, kolay okunuşu, açık mesajı öne çıkan ilgi çekici siyerlerin yazılmasına ihtiyaç vardır. Ancak bununla, geleneksel siyerin zaman zaman içine düştüğü, anlaşılması arzulanan Hz. Muhammed’in (sav) etrafına sayısız “mistik saygı perdeleri” diken ve böylece milyonlarca Müslüman’ın peygambere olan sevgilerini pekiştirmekle birlikte, “inananların gözlerini tarihî hakikatten perdelediği” iddia edilen⁷³ bir sonuç kastedilmemektedir. Benzer şekilde Osmanlı döneminde kaleme alınan *Muhammediyye* ve *Ahmediyye* isimli eserlerde “vuku bulan üzerine kurgu” ile “muhayyel kurgunun” tamamen birbirine karıştığı; menkıbelerin destanlaştırıldığı bir durumu da tasvip edemeyiz. Bize göre arzu edilen durum, ne sadece kuru tarihî bilginin aktarılması ne de tasavvufu ya da hayali/fantastik herhangi bir şeyle çeşnilenmiş bir peygamber sevgisinin halk kitlelerine

71 Necip Fazıl Kısakürek, *Çöle İnen Nur -Çöle ve Bütün Mekâna-*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, (t.y.).

72 Nihal Şahin Utku, *a.g.m.*, s. 288.

73 Annemarie Schimmel, “Müslüman Hayatının ve Düşüncesinin Bir Merkezi Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)”, *Tasavvuf Dergisi*, Sayı 9, 2002, s. 406, Ankara.

her hâlükârda aşılması hedefidir.⁷⁴

Çalışmamızda çağdaş yani şimdiki bir genel yaklaşımın (postmodernizmin) tarih/biyografi konusundaki düşüncelerinden hareketle tarihteki yani geçmişteki olgu ve olayları değerlendirmeye çalıştığımızın bilincindeyiz. Bu çerçevede siyer çalışmalarına yönelik eleştiri konusu yapılan (kendi dönemlerinin değer yargıları ile tarihî olguları yargılamaya çalışan) *mutlakçı* ve (tarihî olguları şimdiki duruma nispet edilebildiği ölçüde değerli gören) *şimdici* yaklaşımlara karşı uyarılar önem arz etmektedir.⁷⁵ Ancak White’ın da belirttiği gibi gündelik hayattan koparılmış bir dünyada geçmiş hiçbir zaman keşfedilemez. Tarih, burada ve şimdi tasarlanır ve yazılır. Foucault’ya göre ise hepimiz geçmişini anlatırken şimdiye mahkûmuz. Bu, tarihçilerin çağlar süren açmazıdır.⁷⁶

Bu noktada tarih metodolojisi açısından önemli bir ilke olan “şimdici yaklaşımlardan kaçınma ilkesi”, siyer söz konusu olduğunda belli ölçüde törpülenmek durumundadır. Çünkü siyerin bugüne bakan bir yanı vardır. İslam dininin Âdem’den beri devam eden tevhid anlayışının son halkası olduğu dikkate alındığında Hz. Muhammed’in (sav) hayatının, tüm insanlığa yaptığı bir çağrının olduğunun da kabul edilmesi gerekmektedir. Bu noktada da siyer ilminin, bir şahsın biyografisini oldukça aşan ve insanlığa bakan mesaj yönü göz ardı edilemeyecektir. Bu bakımdan biz Hz. Muhammed’i (sav) yalnızca tarihî bir şahsiyet olarak algılayamayız. Siyerin, “tarihî” olanın olmazsa olmaz iki önemli vasfı olan zaman ve mekân boyutunu aşan bir yanının olduğunu vurgulamamız gerekmektedir. Tabii olarak “bugüne ışık tutacak” bir mesajı siyerden çıkarmak çok da kolay değildir ve sonuçlarının doğru bir şekilde okunması ve iyi bir şekilde değerlendirmeye tâbi tutulması icap etmektedir.⁷⁷

Hz. Muhammed’i (sav), biyografisi yazılacak sadece tarihî bir şahsiyet olarak algılama yanılığısına düşmemek önem arz etmektedir. Bu yüzden pozitivist, olgucu modern tarih yaklaşımının maneviyatı perdeleyen egemenliğinden kurtulup sadece tarih ya da biyografi çalışmasından ibaret görülmemesi gereken siyerin metafizik ve Kutsal’la bağlantı kanallarının daima açık tutulması gerekmektedir. Zira o, her şeyden önce bir peygamberdir.⁷⁸ Hz. Peygamber’in modern dünyanın saldırıları ile karşı karşıya kalan Müslümanlara “kimlik verebilen bir güç” olarak yeniden

74 Mehmet Özdemir, “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, *Milel ve Nihal*, Cilt 4, Sayı 3, Eylül-Aralık 2007, s. 141.

75 Ahmet Davutoğlu, “Tarih İdraki Oluşumunda Metodolojinin Rolü: Medeniyetlerarası Etkileşim Açısından Dünya Tarihi ve Osmanlı”, *Divân İlmi Araştırmalar*, Sayı 7, İstanbul, 1999.

76 Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 191, 236.

77 Nihal Şahin Utku, *a.g.m.*, s. 285.

78 Mustafa Fayda, “Siyer ve Türkiye’de Siyer Yazıcılığı Meselesi”, *Siret Sempozyumu I*, Ankara, 2012, s. 23-33.

doğduğu iddiası⁷⁹ ne derece doğrudur tartışılır ama onun hayatının önemi yazan, okuyan, araştıran ve inanan her Müslüman için her zaman tartışmasız değerdedir. İnanan için o döneme mahsus belirgin bir ilahî müdahale söz konusudur. Bu çerçevede, sebepleri sorgulamanın yanında, hikmetlerin peşine de düşülebilir. Siyer söz konusu olduğunda, birbirleriyle irtibatlı tarihî olaylar zincirini, dünya ötesi iletişimi olan bir peygamberin sıradışı konumuyla irtibatlandırmaktan kaçamayız ve farkına varmadan bu olayları inanç alanlarımıza yerleşmiş belli yargılarla tahlil ederiz. Objektiflikten ne anladığımızı belirttiğimiz yerde de vurguladığımız gibi zaten mesele, böyle bir durumdan kaçınmaktan ziyade bilincinde olmak ve hatta açıkça itiraf etmektir.⁸⁰

“Hz. Peygamber’in hayatını duygu dolu bir yaklaşımla ele alan eserlere göre bilimsel çalışmaların kuru ifadelerle yüklü tezlerinin, Allah’ın elçisini sıradanlaştırma komplosunun tabii bir uzantısı olduğu; bilimsel kaygıları ve rasyonel delil ve açıklamaları benimseyenler için ise edebî yaklaşımlarla inşa edilmiş siyer kitaplarının, tarihî gerçekliği saptırdığı” belirtilmektedir. Sonuç itibarıyla Kur’an’ın peygamber tasavvuru çerçevesini taşıp fantastik bir ölçüsüzlüğe yol açmamak kaydıyla peygamberin biyografisi çok farklı amaçlar, ihtiyaçlar ve yöntemlerle tarih boyunca defalarca yazılmıştır ve yazılmaya da devam edilmesinde bir sakınca bulunmamaktadır.⁸¹

Sonuç

Postmodernizmin pek çok olumsuz yönlerine, hatta İslam öğretisi ve inanç esaslarıyla bağdaşmayacak düşünce sistemine rağmen, çağımızda bazı problemleri daha iyi görmemizi sağlayacak yeni yaklaşımlar içerdiği de anlaşılmaktadır. Bu çerçevede özellikle tarih hakkındaki ve tarih bilimi alanındaki görüşleri, genel ampirist modern tarih bilimcilerin çoğu tarafından yıkıcı bulunsa da bu alana getirdiği kökten eleştiriler tarihe yeniden bakmamızı ve tarih hakkındaki modern düşünceleri ve anlayışları yeniden değerlendirmemizi gerektirecek kadar dikkat çekicidir. Özellikle “tarihin anlatısal yapısı”nı öne çıkaran yaklaşımı, siyer yazımı ve öğretimi açısından da ele alınmaya değer sonuçlar ortaya koymaktadır.

Son on yılda çeşitli platformlarda ve yazılarda, özellikle de Meridyen Destek Derneği’nin 2009’dan beri düzenlediği “siyer atölyeleri”nde siyer metodolojisiyle ilgili çok boyutlu, kapsamlı çalışmalar yapılmış ve çeşitli meseleler irdelenerek alana önemli katkılar sunulmuştur. Bu çalışmalardan bazısında felsefî açıdan, bazısında edebiyat, bazısında ise biyografi/siyer açısından siyerin anlatısal yapısı, kurgu/kurmaca vb. gibi postmodernist yaklaşım menşeli konulara değinilmiştir.

79 Annemarie Schimmel, *a.g.m.*, s. 407-408.

80 Nihal Şahin Utku, *a.g.m.*, s. 285.

81 Nihal Şahin Utku, *a.g.m.*, s. 277.

Tarih/biyografi/siyer bakımından ise ayrıntılı bir perspektifle bu çalışmada dile getirilmeye çalışılmıştır.

Bu sebeple çalışma, postmodern görüşlerin belirginleştiği günümüzde siyerin oluşum sürecindeki birtakım gelişmeleri yeniden okumaya tâbi tutarak “gerçeklik” ve “kurmaca” tartışmaları çerçevesinde; siyerde “Hz. Muhammed (sav) tasavvur(ları)” hakkında ve diğer “tarihî olaylar (sahici-apokrif)” bağlamında “yumuşak bir standard”ın ve bir “siyer felsefesi”nin imkânını tartışmaya açmayı ya da böyle bir şey mevcutsa buna katkıda bulunmayı hedeflemiştir. “Tek bir peygamber, ama gören göze ve görülen yere göre değişen sîretler. Ancak sorun, gören gözün gördüğü şeyi herkesin görüşü olarak görmek istemesindedir. İşte bu tutum, günümüzde artık öldüğünü düşündüğümüz türden bir ‘büyük anlatı’ya karşılık gelir” yargısına katılmakla birlikte, “bu bağlamda imkân olan şey, herkesin kendi meşrebi ve mezhebince siyeri kendi sîretine eklemesidir”⁸² şeklindeki bir yaklaşım, âdeti teklif ettiğimiz yumuşak standardın imkânını tamamen geçersiz kılmaktadır. Siyerin bu tür bir aşırı rölativizme ve keyfiliğe teslimi, “siyerin de ölümü” demektir. Böyle bir yargının ise ne anlama geldiğini İslam adına biraz olsun duyarlı olan herkes bilir. “Mega bir siyer yerine, onu en iyi biçimde tanımamızı sağlayacak olan modeller peşinde olmamız”⁸³ gerektiğine katılmakla beraber, Kur’an’ın anlattığı peygamberin dışında ya da onun anlatısıyla uyuşmayan peygamber tasavvurları ve siyer yazımları, bizi fantastik bir sınırsızlığa götürebilir.

Öte yandan günümüzde postmodernizmin de etkisiyle tarihçiler, yazdıkları ya da yararlandıkları metinlerin anlatısal ve retoriksel yapısının daha fazla farkındadırlar.⁸⁴ Onlar genelde *bilimsel bilginin, anlatıya dayalı bilgi* karşısındaki ayrıcalıklı ve üstün konumunun sona erdiğini kabul etmektedirler.⁸⁵ Bu sebeple, anlatının (öyküleştirmenin) postmodernistlerce tarih araştırma, yazma ve okuma faaliyetinin merkezine oturtulması, onu tarih öğretimi açısından da oldukça önemli bir noktaya taşımıştır. Son zamanlarda tarih eğitiminde “hikâyelere dayalı tarih öğretimi”nin bir eğitim/öğretim yaklaşımı olarak kullanılması, hatta onun postmodernizmle birlikte tarihsel faaliyetin merkezine çekilmesi, diğer tarih öğretimi yaklaşımları içinde daha merkezî bir etkinlik haline getirilmesini gerekli kılmaktadır. Tarih öğretiminde, tarihin hikâyeleştirilerek anlatımıyla sağlıklı sonuçlar elde edebilmek için tarih öğretmenlerinin hikâyeler ve bu edebi ürünlerin, özellikle anlatım türlerinin kullanımıyla ilgili bilgilere sahip olmaları gerekmektedir. Bu sebeple postmodernistlere göre tarih, bir bilgi alanı olarak “anlatı”dan yani hikâyelerden

82 Recep Alpyağıl, *a.g.m.*, s. 142-143.

83 Tırnak içinde görüşlerini verdiğimiz Recep Alpyağıl, çalışmasında “Üç şeyin aslı yoktur: Tefsir, megazi ve melahim” şeklindeki rivayeti aktararak zaten “siyerin ölümünü” tarihi bir referansla teyit etmektedir. Bkz. Recep Alpyağıl, *a.g.m.*, s. 139.

84 Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 239.

85 Sezgin Kızılcıkel, *a.g.e.*, s. 42, 58.

oluştduğuna göre onu, kendi doğasına en uygun biçimde öğretmek gerekmektedir.⁸⁶ Siyer yazımı ve öğretiminde de belirtilen hususların göz önünde bulundurulması gerekir.

Çalışmamızda tarih-dil-edebiyat bağlamında tarih üzerine geliştirmiş olduğu teorisinden oldukça faydalandığımız White'a göre tarih felsefesinin evrimi, Hegel'den başlayıp Marks ve Nizetzsche'den geçerek Croce'ye varan bir evrim; tarihyazımının Michelet'den başlayıp Ranke ve Toqueville'den geçerek Burckhardt'a varan evriminde görülebilecek olan aynı gelişmeyi temsil eder. Aynı kavramsallaştırma kiplikleri, hem tarih felsefesinde hem de tarihyazımında boy gösterir. Dikkat edilmesi gereken konu, bir bütün olarak alındığında tarih felsefesinin, 19. yüzyılın son otuz yılında tarihyazımının vardığı ironici durumun aynısına ulaşmış olmasıdır. Bu ironici durum, Aydınlanma'nın son dönemlerindeki akranından, yalnızca tarih felsefesini yorumlarken sergilediği karmaşıklığı ve dönemin tarihyazımında geliştirilmesine eşlik eden bilginin genişliği bakımından farklıydı. Kısacası tarihle tarih felsefesi 19. yüzyılda aynı kapiya çıkmıştır.⁸⁷

Zira White'a göre "19. yüzyılın normal eğitiminden geçmiş bir tarihçinin, klasik edebiyat ve Hıristiyanlık edebiyatı temelinde iş göreceğini düşünebiliriz. Bu edebiyatın içereceği mitoslar, bu tarihçinin anlatısal amaçlarla yararlanacağı öykü biçimlerini sağlayacaktır. Bununla birlikte Toqueville gibi usta bir tarihçinin bile, bu öykü biçimleriyle, örneğin bir Racine ya da Shakespeare'in tasarlayacağı türden amaçlarla oynayabileceğini varsaymak hatalı olur. Buckhart, Marks, Michelet ve Ranke gibi tarihçiler, "tragedya" ya da "komedy"dan söz ettiklerinde, bu terimlerin ifade ettiği konusunda genellikle basit bir anlayışa sahiptiler. Ama Hegel, Nietzsche ve (biraz daha az derecede) Croce söz konusu olduğunda durum farklıydı. Bu üç felsefeci, birer estetikçi ve aynı zamanda dil felsefecisi olarak anlatı türleri konusunda çok daha derin bir kavrayışa sahiptiler. Bunun sonucu olarak da çok daha karmaşık tarih yazdılar. Tarihçiler genelde kullandıkları kaynaklara ne denli eleştirel yaklaşırlarsa yaklaşsınlar, "çocuksu" bir öykü anlatıcısıdır."88 Kısacası White'ın, 19. yüzyıl tarihçilerinin ve tarih felsefecilerinin öykü karşısındaki konumlarını anlattığı bu yaklaşımından açıkça anlaşılacağı üzere tarihçiler, edebiyatın anlatım türleri hakkında ne kadar derin ve zengin bilgiye sahip olurlarsa, o kadar iyi ve cazip tarih yazarlar. Bize göre aynı durum, siyer için de geçerlidir. Tarihi/siyeri tamamen edebiyatın içine katmak gibi bir niyetimiz yok ama tarih ya da siyer, iyi bir bilim ya da sanat olacaksa, bunun edebiyattan ayrı, uzak ve dışında olması mümkün gözükmemektedir.

Gerçek şu ki bugün, erkeğimiz-kadınımız ve en önemlisi geleceği inşa edecek

86 Alun Munslow, *a.g.e.*, s. 108; İ.H. Demircioğlu, *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 133-143.

87 Hayden White, *a.g.e.*, s. 58.

88 Hayden White, *a.g.e.*, s. 14, 60.

çocuklarımız, gençlerimiz, kısacası bütün kuşaklarımız, dünyada -muhayyel ya da değil, iyi ya da değil, faydalı ya da değil, gerekli ya da gereksiz- pek çok kahramanın hayatını, roman ya da diğer edebi türlerin sanatsal anlatı gücünü en iyi uygulayan usta yazarlar sayesinde okuyor, etkileniyor ve hatta hayranlık duyuyorlar. Bunlar elbette okunmalı ancak Müslümanlar için hiç kimsenin hayatı ve örnekliğiyle kıyaslanmayacak derecede önem arz eden Hz. Muhammed'in (sav) sîreti, usta tarihçilerin/edebiyatçıların elinde neden sanat gücü ve dilsel protokolü yüksek romanlarda ya da diğer edebi türlerde yazılmasın, neden onu bütün kuşaklar dilin sanatsal ve edebiyatın üstün gücüyle donatılmış bir anlatı biçimiyle okumasın? Dolayısıyla çağımızda gençlerin karakterinin ve dünya görüşlerinin şekillenmesinde en etkili yazım türü ve iletişim aracı olan romanı, çok çeşitli açılardan haklı eleştiriye tâbi tutmak ne kadar doğru ve gerekliyse, Hz. Muhammed'in (sav) hayatını romanla yazmaya kapatmaya çalışmak da -böyle bir şey mümkün olmasa da- bir o kadar yanlış bir tutumdur. Esasen tarihsel bir çalışma, yukarıda değindiğimiz komedyâ, tragedyâ, roman ya da hiciv edebi türlerinin formizm, mekanizm, organizm ve bağlamcılık gibi açıklama türleri ile tarihçinin dünyaya karşı takındığı tutumu belli eden muhafazakârlık, anarşizm, liberalizm ve radikalizm gibi ideolojik yaklaşımının özgül bir bileşimiyle oluşturulduğunda sanat gücü ve çekiciliği yüksek bir eser olacaktır.

Bir yönüyle ve Sibel Eraslan'ın⁸⁹ tabiriyle "Siyer, geç gelenlerin ve sevgili peygamberimize yetişemeyenlerin duyduğu hasreti terennüm eder." Bu hasret duyusu, en iyi sanatla ifade edilebilir. Öyleyse amaç, siyer yazımına uygun mevcut bütün eski ve yeni edebi türler seferber edilerek dilin/edebiyatın sanatsal gücünden olabildiğince istifadeyle Peygamber'in hayatının bütün boyutlarıyla anlatılması ve bir sanat eserinde bulunmaması düşünülmeyen bütün özelliklere sahip olmasıdır.⁹⁰ Siyerin anlatıyla aktarılabileceği söz konusu olduğuna göre en güzel anlatı, sanatlarla (edebi, görsel, işitsel vb.) yapılan anlatıdır. Ancak anlatının mutlaka kaynaklara dayanması ve hatta Kur'an'da çerçevelenen peygamber tasavvurunun ve anlatılarının sınırlarını aşarak fantastik bir boyuta taşınmamasına dikkat edilmelidir. Bütün bunlara rağmen bir Müslüman'ın Hz. Peygamber'in hayatını sadece sanat gücü yüksek ve cazip bir eserde anlatıldığı için okumadığının da farkındayız. Ancak inanan birinin, onun niteliklerle dolu hayatını nitelikli bir çalışmada okuması, her zaman tercih edilecek bir durumdur diye düşünüyoruz.

Sonuç olarak bu bildiri anlatıya, öyküleştirmeye, edebiyata, sanata olan bütün vurgusuna rağmen fantezi ya da "sanat için sanat" vb. gibi siyeri anlayıp anlatmak, öğrenip öğretmek gayesini ıskalayan, hedef şaşırtan; okunmak, anlaşılacak için değil de tiraj için yazılan ve basılan; sadece duyguya ya da sadece bilgiye boğan;

89 Sibel Eraslan, " 'Uzaktan Sevmek' Hadisesi", *Siyer-Edebiyat İlişkisi - Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*, Meridyen Destek Derneği Yayınları, İstanbul, 2010, s. 162.

90 A. Ali Ural, *a.g.m.*, s. 157.

bazı edebi türler aracılığıyla -ki bu sadece roman olarak düşünülmemeli, çünkü hürmetsizliği göze alan biri bunu her edebi türle yapabilir- Hz. Muhammed'in (sav) "muhteremliğine" halel getirecek siyer çalışmalarına cesaret vermeyi kesinlikle kastetmemektedir. Bu çalışmanın hedefi, Hz. Peygamber'i çağdaş dünyanın idrakine sunacak en iyi, en güzel, en verimli siyeri/siyerleri yazmanın nasıl olması gerektiğini, yani postmodern dönemde siyer yazmanın imkân ve sorunlarını tartışmaktır. Bize göre her metin yazarı gibi tarihçi de ve tabii ki siyer yazarı da şu üç temel ve anahtar boyutun farkında olmalı ve ona göre yazmalıdır:

1- Estetik Boyut: Dili ve edebiyatı iyi bilmeli ve kullanmalıdır. Daha siyer metnini inşâ ederken eserinin edebi türünü/türlerini açık bir şekilde belirlemelidir. Siyer estetik ve cazip bir biçimde yazılmaya lâyık en güzel hayattır.

2- Etik/ideolojik Boyut: Siyer bir amaca, bir hedefe yönelik olarak yazılır. Bu anlamda siyer yazarı taraftır. Eserinin etik/ideolojik boyutunda tarihsel olayları açıklamak ve şimdiki olayları anlamak için geçmiş olaylar üzerinde yapılan çalışmalardan çıkarılabilecek dersler, ibretler ve örneklikler konusunda belirli bir tutum takınır. Hz. Peygamber'in hayatını, en azından misyonu bazında, mevcut sosyal pratik dünyasında bir tutum takınmak ve ona etkide bulunmak, yani ya dünyayı değiştirmek ya da hali hazırdaki mevcut durumu korumak için reçeteler dizisi olarak sunar.

3- Bilişsel Boyut: Siyer yazarı Hz. Peygamber'in hayatını anlatırken bir tarihçi gibi çalışır ve kaynaklara dayanır. Çalışmasını tarihi kaynaklara dayalı olarak inşâ eder. Anlatısını kurarak tarihsel tanıklıklara başvurur. Çünkü kanıt (bilgi, belge, rivayet vs.) yoksa siyer de yoktur.

Gayret bizden, tevfik Allah'tan.

The Re-Evaluation of Al-Sira Writing And Teaching in Terms of “Narrative Structure of History” View of Postmodernism

Abstract

Postmodernism includes ideas that require us to re-evaluate historical texts and Al-sira (Prophetic biography) literature. In this context particularly the emphasis on “narrative structure of history” is crucial. Issues regarding the content of Al-sira literature like necessity and obligation of presenting the biography of the Prophet Muhammad to the people of our time; historical accuracy, scientific evidences and data of Al-sira materials are as important as the ways in which Al-sira should be presented to readers; method and style that Al-sira should be written. Thus Al-sira must be rescued from the scientific concerns, which became prominent in our era with the influence of modernism, and instead must be evaluated in terms of ethics, aesthetics, arts and literature. This study presents an argument of aforementioned ideas, also by utilizing opinions from philosophers of postmodernist approaches.

Keywords: Postmodernism, History, Al-sira, Prophetic biography, Narrative, Scientific, Arts.

Bibliyografya

- Açıl, Berat, “Tercümeden Telif Osmanlı’dan Günümüze Ne(ler) Değişti?”, *Siyer-Edebiyat İlişkisi - Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*, Meridyen Destek Derneği Yayınları, İstanbul, 2010.
- Akça, Gürsoy, “Moderninden Postmoderne Kültür ve Kimlik”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı 15, Güz 2005.
- Alpyağıl, Recep, “ ‘Büyük Anlatıların Ölümü ve Dirilişi’ Arasında Siyerin Seyrini Seyeran”, *Siyer-Edebiyat İlişkisi - Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*, Meridyen Destek Derneği Yayınları, İstanbul, 2010.
- Altınay, Ramazan, “Postmodernizmin Tarihe Zararı ve Yararı Üzerine”, 3. *Uluslararası Tarih Eğitimi Kongresi*, Sakarya, 25-27 Haziran 2014.
- Andı, Fatih, “Modern Edebiyatta Hz. Peygamber’i Anlatmak”, *Siyer-Edebiyat İlişkisi - Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*, Meridyen Destek Derneği Yayınları, İstanbul, 2010.
- Chartier, R., *Yeniden Geçmiş: Tarih, Yazılı Kültür, Toplum*, çev: Lale Arslan, Ankara, 1998.
- Davutoğlu, Ahmet, “Tarih İdraki Oluşumunda Metodolojinin Rolü: Medeniyetlerarası Etkileşim Açısından Dünya Tarihi ve Osmanlı”, *Dîvân İlmi Araştırmalar*, Sayı 7, İstanbul, 1999.
- Demircioğlu, İ. H., *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007.
- Eraslan, Sibel, “ ‘Uzaktan Sevmek’ Hadisesi”, *Siyer-Edebiyat İlişkisi - Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*, Meridyen Destek Derneği Yayınları, İstanbul, 2010.
- Eskin, Şerif, “Klasik, Modern ve Postmodern Anlatılar Arasında Siyer”, *Siyer-Edebiyat İlişkisi - Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*, Meridyen Destek Derneği Yayınları, İstanbul, 2010.
- Evans, Richard J., *Tarihin Savunusu*, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.
- Fayda, Mustafa (2009), “Siyer ve Megazi”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009.
- Fayda, Mustafa, “Siyer ve Türkiye’de Siyer Yazıcılığı Meselesi”, *Siret Sempozyumu I*, Ankara, 2012.
- Foucault, Michael, *Entelektüelin Siyasal İşlevi*, çev: Işık Ergüden vd., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Halkin, Leon Ernest, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, çev: Bahaeddin Yediyıldız, Ankara, 1989.

- Huyssen, Andreas, “Postmodernitenin Haritasını Yapmak”, çev: Mehmet Küçük, *Modernite versus Postmodernite* (1994), der: Mehmet KÜÇÜK, Ankara, Vadi Yayınları.
- Iggers, George G., *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, çev: Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.
- Jeanniere, Abel, “Modernite Nedir?”, çev: Nilgün Tatal, *Modernite versus Postmodernite* (1994), der: Mehmet KÜÇÜK, Ankara, Vadi Yayınları.
- Jenkins, Keith, *Tarihi Yeniden Düşünmek*, çev: Bahadır Sina Şener, Dost Kitabevi, Ankara, 1997.
- Kazancı, Ahmet Lütfi, *Saadet Devrinden, I-VI*, Semerkant Yayınları, İstanbul, 2002.
- Keskin, Ayşegül, “Post-modern Dünyada Modern Tarih Yapmak Üzerine”, *Ulu-dağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 9, Sayı 15, 2008/2, Bursa.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Çöle İnen Nur -Çöle ve Bütün Mekâna-*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, (t.y.).
- Kızılcılık, Sezgin, *Postmodernizm Dedikleri*, Saray Kitabevleri, İzmir, 1996.
- Laroui, Abdullah, *Tarihsellik ve Gelenek - Arap Aydınlarının Krizi*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.
- Munslow, Alun, *Tarihin Yapısökümü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.
- Oppermann, Serpil, *Postmodern Tarih Kuramı - Tarih Yazımı, Yeni Tarihselcilik ve Roman*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2006.
- Öz, Şaban, *Siyer’e Giriş*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2012.
- Özdemir, Mehmet, “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, *Milel ve Nihal*, Cilt 4, Sayı 3, Eylül-Aralık 2007, İstanbul.
- Ricoeur, P., “Tarih ve Retorik”, *Tarihçinin Toplumsal Sorumluluğu*, der: F. Bedarida, çev: Ali Tartanoğlu - Suavi Aydın, Ankara, 2001.
- Ryan, Michael, “Postmodern Siyaset”, çev: Mehmet Küçük, *Modernite versus Postmodernite* (1994), der: Mehmet KÜÇÜK, Ankara, Vadi Yayınları.
- Schimmel, Annemarie, “Müslüman Hayatının ve Düşüncesinin Bir Merkezi Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)”, *Tasavvuf Dergisi*, Sayı 9, 2002, Ankara.
- Tekeli, İlhan, *Tarihyazımı Üzerine Düşünmek*, Dost Yayınları, Ankara, 1998.
- Ural, A. Ali, “Siret Yazıcısına Bir Soru: Quo vadis ya da Nereye Gidiyorsun?”, *Siyer-Edebiyat İlişkisi - Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*, Meridyen Destek Derneği Yayınları, İstanbul, 2010.
- Utku, Nihal Şahin, “Prototip Modern Türkçe Siyerler ve Peygamber Algısı”, *Siyer-E-*

debiyat İlişkisi - Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı, Meridyen Destek Derneği Yayınları, İstanbul, 2010.

Utku, Nihal Şahin, “Biyografik Tarih Yazımı İçinde Siyer”, *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 44, (2013/1), İstanbul.

Uzun, Mustafa (2009), “Siyer ve Megazi-Türkçe Siyer Kitapları”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009, s. 324-326.

White, Hayden, *Metatarih: Ondokuzuncu Yüzyıl Avrupası'nda Tarihsel İmgelem*, çev: Mehmet Küçük, Dost Kitabevi, Ankara, 2008.

Yılmaz, Kaya, “Postmodernist Tarih Yaklaşımı: Postmodernizmin Tarih Eğitimi İçin Doğurguları”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 34, Temmuz 2013/2, Denizli.